

OP WEG NAAR STRAFBAARSTELLING VAN CONVERSIEHANDELINGEN?

Een onderzoek naar de vraag of het voorgestelde art. 285ba Sr meerwaarde heeft voor de bestrafing van psychische mishandeling door conversiehandelingen ten opzichte van het al bestaande art. 300 Sr.

Deze afbeelding is door mijzelf gemaakt in het centrum van Breda

Master Strafrecht, 2023-2024

Student: J. E. (Julia Eva) van Rijn

Aantal woorden: 19.841

Inleverdatum: vrijdag 28 juni 2024

INHOUDSOPGAVE

LIJST VAN AFKORTINGEN	3
HOOFDSTUK 1: INLEIDING	4
1.1 ALGEMENE INLEIDING.....	4
1.2 ONDERZOEKSVRAAG EN DEELVRAGEN	5
1.3 RELEVANTIE	6
1.4 TE HANTEREN ONDERZOEKSMETHODE EN -AANPAK	6
1.5 LEESWIJZER	7
HOOFDSTUK 2: CONVERSIEHANDELINGEN	8
2.1 INLEIDING.....	8
2.2 CONVERSIEHANDELINGEN IN NEDERLAND.....	8
2.3 PSYCHISCHE MISHANDELING IN NEDERLAND.....	10
2.4 CONVERSIEHANDELINGEN EN PSYCHISCHE MISHANDELING.....	11
2.5 TUSSENCONCLUSIE	12
HOOFDSTUK 3: HET WETSVOORSTEL	13
3.1 INLEIDING.....	13
3.2 WETSVOORSTEL STRAFBAARSTELLING CONVERSIEHANDELINGEN	13
3.2.1 BEOOGD WETSARTIKEL	13
3.2.2 ADVIES RAAD VAN STATE EN DE REACTIE VAN DE INITIATIEFNEMERS	15
3.3 STRAFBAARSTELLING IN INTERNATIONAAL PERSPECTIEF	16
3.3.1 EUROPEES PARLEMENT EN DE VERENIGDE NATIES	16
3.3.2 MALTA	17
3.3.3 DUITSLAND.....	19
3.3.4 BELGIË	20
3.3.5 EEN BLIK OP DE RECHTSSTELSELS.....	22
3.4 TUSSENCONCLUSIE	23
HOOFDSTUK 4: PSYCHISCHE MISHANDELING EN ARTIKEL 300 SR.....	24
4.1 INLEIDING.....	24
4.2 BESTANDDELEN VAN ART. 300 SR.....	24
4.2.1 INLEIDING.....	24
4.2.2 OPZET	25
4.2.3 WEDERRECHTELIJKHEID.....	26
4.2.4 CAUSAAL VERBAND	27
4.3 PSYCHISCHE MISHANDELING EN ART. 300 SR VOLGENS DE WETGEVER.....	29
4.4 PSYCHISCHE MISHANDELING EN ART. 300 SR VOLGENS DE RECHTSPRAAK	30
4.5 PSYCHISCHE MISHANDELING EN ART. 300 SR VOLGENS DE LITERATUUR.....	32
4.6 TUSSENCONCLUSIE	33
HOOFDSTUK 5: MEERWAARDE VAN ART. 285BA TEN OPZICHTE VAN ART. 300 SR.....	34
5.1 INLEIDING.....	34
5.2 CONVERSIEHANDELINGEN EN ART. 300 SR	34
5.3 CONVERSIEHANDELINGEN EN ART. 285BA SR.....	35
5.4 VERGELIJKING VAN CONVERSIEHANDELINGEN ONDER ART. 300 SR EN ART. 285BA SR.....	37
5.5 TUSSENCONCLUSIE	38

HOOFDSTUK 6: CONCLUSIE 40

BRONNENLIJST 41
LITERATUUR..... 41
ONLINEBRONNEN 43
PARLEMENTAIRE STUKKEN..... 43
JURISPRUDENTIE..... 44
HOGE RAAD..... 44
PARKET BIJ DE HOGE RAAD 44
GERECHTSHOF..... 44
RECHTBANK 45
BUITENLANDSE PARLEMENTAIRE STUKKEN 45

LIJST VAN AFKORTINGEN

A-G	Advocaat-Generaal
EU	Europese Unie
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden
Gw	Grondwet
Jw	Jeugdwet
PTSS	Posttraumatische stressstoornis
RvS	Raad van State
Sr	Wetboek van Strafrecht
StGB	Strafgesetzbuch (Duits wetboek van Strafrecht)
VN	Verenigde Naties
WHO	World Health Organization
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum

HOOFDSTUK 1: INLEIDING

1.1 Algemene inleiding

In 1990 stelde de World Health Organization dat homoseksualiteit niet meer gekwalificeerd werd als een geestesziekte.¹ Nu, ruim dertig jaar later, is deze gedachte nog niet door iedereen aanvaard. Zo worden, door onder andere kerkelijke gemeenschappen, zogenaamde conversiehandelingen aangeboden. Deze handelingen pogen de homoseksuele te veranderen in heteroseksueel en de genderidentiteit aan te passen aan de heersende norm.² Het is tot dusver onbekend hoeveel mensen hiervan gebruikmaken en hoe vaak dergelijke therapieën voorkomen. Wel is geconcludeerd dat deze handelingen voornamelijk vanuit een geloofsovertuiging plaatsvinden.³ De therapieën bestaan onder andere uit individuele gesprekken, verbaal of fysiek geweld en gebedssessies waarin gepoogd wordt om demonen te verdrijven. Het doel is enerzijds het onderdrukken of ontmoedigen van homoseksuele gevoelens en anderzijds het daadwerkelijk veranderen van de homoseksualiteit of genderidentiteit.⁴ Mensen die dit hebben meegemaakt kampen nadien regelmatig met psychische en emotionele problemen.⁵

Tweede Kamerlid Van der Laan heeft in 2022 een Wetsvoorstel ingediend dat strekt tot strafbaarstelling van dit type behandelingen in een nieuw wetsartikel: art. 285ba Sr.⁶ De initiatiefnemers zijn van mening dat voornamelijk kwetsbare mensen bescherming verdienen tegen dergelijke therapieën en de gevolgen daarvan.⁷ Naar aanleiding van dit wetsvoorstel heeft de Afdeling advisering van de Raad van State een advies gegeven.⁸ Een belangrijk punt hierin is dat de Afdeling het niet raadzaam acht dat een nieuw wetsartikel wordt ingevoerd, tenzij uitdrukkelijk de meerwaarde van een dergelijke bepaling ten opzichte van de al bestaande strafbaarstellingen wordt aangetoond. Voorbeelden – volgens de Afdeling advisering – van passende en al bestaande bepalingen zijn: mishandeling (art. 300 Sr), wederrechtelijke vrijheidsberoving (art. 282 Sr), dwang (art. 284 Sr), bedreiging (art. 285 Sr) en het deelnemen aan of steunen van criminele activiteiten (art. 137f Sr).⁹ De Afdeling meent dat conversiehandelingen strafbaar zijn op grond van een dezer bepalingen of meerdere tezamen. De meerwaarde van het voorgestelde artikel 285ba Sr moet volgens de Afdeling daarom aangetoond worden door een type handeling strafbaar te stellen dat niet al onder één of meerdere van de zojuist genoemde wettelijke bepalingen valt.¹⁰ Door de vorming van het nieuwe kabinet op dit moment hebben na het advies van de afdeling Advisering geen nieuwe vorderingen in het wetgevingsproces plaatsgevonden. Het Wetsvoorstel bevindt zich immers nog in het ‘voorbereidingsstadium’.¹¹

Conversiehandelingen kunnen zowel fysieke als psychische mishandeling inhouden. Een fysieke variant van dergelijke handelingen is bijvoorbeeld schoktherapie. De psychische mishandeling kan plaatsvinden door extreme verbale conversiehandelingen of pseudo-psychotherapeutische behandelingen.¹² In deze masterscriptie staat de psychische mishandeling door conversiehandelingen centraal. De psychische mishandeling zorgt namelijk op zichzelf al

---

¹ De Groot 2022, p. 2.

² *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 1.

³ Van Wijk e.a. 2020, p. 35.

⁴ Van Wijk e.a. 2020, p. 36.

⁵ Van Wijk e.a. 2020, p. 17.

⁶ *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 1.

⁷ *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 2.

⁸ *Kamerstukken II* 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS).

⁹ *Kamerstukken II* 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 11-12.

¹⁰ *Kamerstukken II* 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 12.

¹¹ ‘Wetsvoorstel wet strafbaarstelling conversiehandelingen’, tweedekamer.nl.

¹² *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 21.

voor een discussie in de literatuur omdat de meningen verdeeld zijn over de stelling dat de psychische mishandeling onder de mishandeling van art. 300 Sr past.¹³ Zo stelt A-G Aben dat voor een bewezenverklaring van art. 300 Sr vereist is dat de lichamelijke gesteldheid verslechterd is.¹⁴ Volgens Machielse kan echter een verstoring van de verstandelijke vermogens onder art. 300 Sr vallen.¹⁵ Aangezien discussie bestaat over de vraag of psychische mishandeling onder art. 300 Sr valt, kan men zich afvragen of dit strookt met het in art. 1 Sr opgenomen materieelstrafrechtelijk legaliteitsbeginsel. Dit legaliteitsbeginsel is immers een fundamenteel beginsel binnen het strafrecht. Het beginsel omvat drie betekenissen. Ten eerste bepaalt het beginsel de strafrechtelijke aansprakelijkheid omdat krachtens art. 1 lid 1 Sr geen feit strafbaar is dat niet in het Wetboek van Strafrecht is opgenomen, ook wel bekend als de ‘nullum crimen’ deelnorm van het legaliteitsbeginsel. Ten tweede legitimeert het legaliteitsbeginsel strafrechtelijk overheidsoptreden. Ten derde biedt de deelnorm van het legaliteitsbeginsel ‘nulla poena’ bescherming tegen het door de rechter opleggen van hogere straffen dan legitiem is volgens de wet.¹⁶ Ten aanzien van de psychische mishandeling stellen auteurs Ligthart e.a. dat indien men burgers wil beschermen tegen een inmenging in de geest, de psychische mishandeling op grond van het legaliteitsbeginsel opgenomen dient te zijn in het Wetboek van Strafrecht.¹⁷ Men kan zich afvragen of dit dan ook geldt voor psychische mishandeling door conversiehandelingen daarom wordt hier in hoofdstuk 4 nader op ingegaan.

In deze thesis wordt allereerst onderzoek gedaan naar wat conversiehandelingen zijn en of dergelijke handelingen – zoals de initiatiefnemers menen - aangemerkt kunnen worden als psychische mishandeling. Ten tweede wordt onderzocht of de psychische mishandeling in eerste instantie en daaropvolgend de psychische mishandeling door conversiehandelingen strafbaar is op grond van art. 300 Sr of dat een nieuwe wet nodig is om dergelijke handelingen strafrechtelijk aan te pakken.

1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen

De onderzoeksvraag die hieruit voortvloeit is:

“In hoeverre heeft voor de bestraffing van conversiehandelingen het voorgestelde art. 285ba Sr meerwaarde ten opzichte van bestraffing van deze handelingen als psychische mishandeling op grond van art. 300 Sr?”

Deelvragen:

- 1) Wat zijn conversiehandelingen en kunnen deze handelingen worden aangemerkt als psychische mishandeling?
- 2) Wat houdt het wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen in?
- 3) Is psychische mishandeling strafbaar krachtens art. 300 Sr?
- 4) Welke meerwaarde heeft het voorgestelde art. 285ba Sr voor de bestraffing van conversiehandelingen ten opzichte van art. 300 Sr?

---

¹³ Ligthart e.a. 2023, p. 170-172.

¹⁴ Conclusie bij Hoge Raad 28 oktober 2014, ECLI:NL:PHR:2014:3055, r.o. 13-16.

¹⁵ Machielse, ‘aant. 3’.

¹⁶ Kristen 2021, p. 439.

¹⁷ Ligthart e.a. 2023, p. 181.

1.3 Relevantie

In de literatuur is al veel te doen geweest over de vraag of de psychische mishandeling onder de mishandeling van art. 300 Sr geplaatst kan worden.¹⁸ Ook zijn onderzoeken gedaan naar de invloeden van conversiehandelingen op de geestesgesteldheid.¹⁹ Of conversiehandelingen aangemerkt kunnen worden als psychische mishandeling en strafbaar zijn krachtens art. 300 Sr is daarentegen nog niet uitgebreid onderzocht. Zoals gezegd meent de Afdeling advisering van de Raad van State echter dat de voorgestelde wet geen meerwaarde kent door de al bestaande strafbaarstellingen, waaronder de mishandeling krachtens art. 300 Sr.²⁰ De initiatiefnemers hebben gereageerd op een aantal standpunten van de Afdeling advisering maar hebben zich in de reactie niet uitgelaten over de meerwaarde van art. 285ba Sr naast al bestaande strafbaarstellingen.²¹ De wetenschappelijke relevantie van deze masterscriptie is dan ook gelegen in de stelling van de Afdeling advisering over het ontbreken van de meerwaarde voor een nieuwe strafbaarstelling vanwege al bestaande strafbaarstellingen. Onderzocht wordt of psychische mishandeling door conversiehandelingen onder art. 300 Sr valt.

Daarnaast is deze masterscriptie maatschappelijk relevant omdat er in de eerste plaats maatschappelijke verontwaardiging bestaat over conversiehandelingen. Dit blijkt uit de toenemende aandacht die dergelijke behandelingen in het nieuws krijgen. In de tweede plaats kent deze scriptie een maatschappelijke relevantie daar het de wetgever inzichten kan bieden in de noodzaak van het al dan niet aannemen van het Wetsvoorstel van Tweede Kamerlid Van der Laan. Binnen de politiek bestaat namelijk onenigheid over de noodzaak van een dergelijke strafbaarstelling²², voornamelijk door het eerder aangehaalde advies van de Afdeling advisering.²³ De Afdeling advisering stelt begrip te hebben voor de invoering van de strafbaarstelling om conversiehandelingen tegen te gaan en de schade voor slachtoffers te verminderen. Ook wordt aan de maatschappij, door invoering van de wet, het signaal afgegeven dat conversiehandelingen ongewenst zijn.²⁴ Men kan zich echter afvragen of het afgeven van een signaal een gerechtvaardigde grond is om de wet in te voeren. Deze scriptie is maatschappelijk relevant, onderzocht wordt immers of het invoeren van de wet - naast dat het een signaal afgeeft – ook een andere meerwaarde heeft.

1.4 Te hanteren onderzoeksmethode en -aanpak

De in deze masterscriptie centraal staande onderzoeksvraag betreft een evaluerende vraag. Er wordt immers beoordeeld of conversiehandelingen strafbaar zijn krachtens art. 300 Sr en wat de meerwaarde zou zijn van de voorgestelde wet (art. 285ba Sr). Dit onderzoek wordt vervolgens afgesloten met een aanbeveling aan de wetgever. Doormiddel van het gebruik van wet- en regelgeving, beleidsdocumenten, jurisprudentie en wetenschappelijke literatuur wordt een antwoord op de onderzoeksvraag geformuleerd en een aanbeveling aan de wetgever gedaan. Deze masterscriptie betreft daarom voornamelijk een literatuur- en documentenonderzoek.

Ter beantwoording van de onderzoeksvraag passeren een aantal deelvragen de revue. Voor de beantwoording van de eerste deelvraag wordt allereerst onderzoek gedaan naar hoe conversiehandelingen in Nederland plaatsvinden. Hiervoor wordt gebruikgemaakt van wetenschappelijke literatuur. Op grond van parlementaire stukken wordt het wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen toegelicht in de tweede deelvraag. Om de derde

---

¹⁸ Van Bijsterveld 2023, p. 3.

¹⁹ Van Wijk e.a. 2020, p. 135.

²⁰ *Kamerstukken II 2023/24*, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 11-12.

²¹ *Kamerstukken II 2023/24*, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 12.

²² Van Bijsterveld 2023, p. 3.

²³ *Kamerstukken II 2023/24*, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 11-12.

²⁴ *Kamerstukken II 2023/24*, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 1.

deelvraag te beantwoorden wordt primair gebruikgemaakt van jurisprudentie. Secundair wordt ter beantwoording van de derde deelvraag ook gebruikgemaakt van wetenschappelijke literatuur. Ter beantwoording van de vierde deelvraag wordt voornamelijk gebruikgemaakt van literatuur en jurisprudentie.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt een antwoord gegeven op de vraag wat conversiehandelingen zijn en of deze handelingen kunnen worden aangemerkt als psychische mishandeling. Hoofdstuk 3 gaat vervolgens in op de vraag wat het Wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen inhoudt. In hoofdstuk 4 wordt onderzocht of psychische mishandeling strafbaar is krachtens art. 300 Sr. De hoofdstukken 3 en 4 komen vervolgens samen in hoofdstuk 5 daar in dit hoofdstuk een antwoord wordt gegeven op de vraag wat de meerwaarde is van de voorgestelde wet ter strafbaarstelling van conversiehandelingen ten opzichte van art. 300 Sr ter strafbaarstelling van conversiehandelingen. Het onderzoek wordt in hoofdstuk 6 afgesloten met een conclusie.

HOOFDSTUK 2: CONVERSIEHANDELINGEN

2.1 Inleiding

In dit eerste inhoudelijke hoofdstuk staat de volgende deelvraag centraal: *‘Wat zijn conversiehandelingen en kunnen deze handelingen worden aangemerkt als psychische mishandeling?’* Om tot een antwoord op deze vraag te komen wordt allereerst een beschrijving van de Nederlandse situatie omtrent conversiehandelingen gegeven. Paragraaf 2.2 brengt deze situatie in kaart, waarbij ingegaan wordt op het aantal aanbieders van conversiehandelingen, welke vormen deze handelingen kunnen aannemen en hoe op dit moment in Nederland wordt omgegaan met dergelijke handelingen. Paragraaf 2.3 geeft vervolgens de psychische mishandeling in Nederland weer. Gezien de indeling van de hoofdstukken van deze masterscriptie lijkt deze paragraaf op het eerste oog beter te passen bij hoofdstuk 4, waarin onderzocht wordt of psychische mishandeling strafbaar is krachtens art. 300 Sr. De plaatsing van een onderzoek naar de psychische mishandeling in Nederland in onderhavig hoofdstuk is echter bewust gedaan. Zoals in hoofdstuk 1 omschreven, kunnen conversiehandelingen namelijk aangemerkt worden als fysieke en psychische mishandeling.²⁵ Om een antwoord te kunnen geven op de vraag of conversiehandelingen inderdaad als psychische mishandeling aangemerkt kunnen worden, moet eerst onderzocht worden wat psychische mishandeling is. Dit wordt gedaan in paragraaf 2.3. De vormen van psychische mishandeling die in de zojuist genoemde paragraaf worden aangekaart worden in paragraaf 2.4 vergeleken met de vormen van conversiehandelingen zoals deze in paragraaf 2.2 staan omschreven. Zoals gesteld kunnen conversiehandelingen zowel fysieke als psychische mishandeling teweegbrengen. Reden voor enkel het onderzoeken van de psychische mishandeling is te vinden in de relevantie van deze masterscriptie zoals deze in hoofdstuk 1 is toegelicht. De strafbaarheid van psychische mishandeling vormt immers op zichzelf al een grond voor discussie.²⁶ Dit hoofdstuk wordt tot slot afgesloten met een tussenconclusie in paragraaf 2.5.

2.2 Conversiehandelingen in Nederland

Jacques Zonne leefde twee jaar lang in een hel. Hij werd vastgezet in een boerderij waar gepoogd werd om hem via duiveluitdrijving van zijn demonen te verlossen. Deze demonen zorgen er zogenaamd voor dat hij op hetzelfde geslacht valt. Jacques groeide op in een streng Christelijk gezin waar zijn homoseksuele geaardheid niet geaccepteerd werd. Zijn familie bood hem een vakantie op een boerderij aan. Al snel veranderde het doel van het verblijf op de boerderij van een vakantie naar een – uiteindelijk – twee jaar lang durende conversietherapie.²⁷ Naar aanleiding van een reportage van EenVandaag in 2019 over het verhaal van Jacques werd de regering door een Kamermeerderheid verzocht om met een Wetsvoorstel te komen dat deze therapieën strafbaar stelt.²⁸ Daaropvolgend verzocht Tweede Kamerlid Bergkamp de regering onderzoek te doen naar de pogingen tot het veranderen van de seksuele gerichtheid en genderidentiteit in Nederland.²⁹ Dit onderzoek werd vervolgens door Bureau Beke gedaan in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.³⁰

Bureau Beke concludeerde dat niet precies vastgesteld kan worden hoe vaak conversietherapieën worden aangeboden en ondergaan in Nederland. Naar schatting zijn er minstens vijftien organisaties of personen die proberen iemands homoseksuele geaardheid of

---

²⁵ *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 21.

²⁶ Ligthart e.a. 2023, p. 170-172.

²⁷ ‘Jacques werd twee jaar lang opgesloten om te genezen van zijn homoseksualiteit’, [eenvandaag.avrotros.nl](https://www.eenvandaag.nl).

²⁸ *Kamerstukken II* 2018-19, 30420, nr. 311 (motie van het lid Yesilgöz- Zegerius).

²⁹ *Kamerstukken II* 2018-19, 28345, nr. 219 (motie van het lid Bergkamp).

³⁰ Van Wijk e.a. 2020.

genderidentiteit te veranderen. Deze conclusie is gebaseerd op verhalen van mensen die dergelijke therapieën hebben meegemaakt. In deze verhalen komen namelijk vaak dezelfde namen van aanbieders voor.³¹ Het gaat met name om aanbieders vanuit een kerkelijke gemeenschap, hoofdzakelijk evangelische- of pinkstergemeenten.³² Deze gemeenten hebben de overtuiging dat homoseksualiteit een aanval is op de Bijbel en dat deze mensen bezeten zijn door de duivel of de boze geest. De homoseksuelen dienen dan bevrijd te worden van deze demonen. Op welke manier deze mensen ‘bevrijd’ worden verschilt, zo kunnen hiërarchisch hogeren binnen de gemeenten met de homoseksuele in gesprek gaan.³³ Ook onderwerping aan een bevrijdingspastoraat, waarbij trainingen worden gegeven om mensen te bevrijden van demonen, is een mogelijkheid.³⁴ Geloofsgemeenschappen komen er echter niet voor uit dat ze genezingsdiensten voor homoseksuelen aanbieden. Hierdoor is het – zoals Bureau Beke concludeerde – moeilijk te zeggen in welke mate conversietherapieën worden aangeboden.³⁵ Bureau Beke maakt in diens onderzoek onderscheid tussen vijf categorieën van conversiehandelingen.³⁶ Onder de eerste categorie vallen biologische behandelingen zoals chirurgische ingrepen, bijvoorbeeld castratie of eierstokverwijdering.³⁷ De tweede categorie behelst de gedragsinterventies. Hierbij wordt gepoogd de homoseksuele te veranderen in heteroseksueel door onder andere plaatjes te tonen van bijvoorbeeld zoenende homoseksuele mannen en daarbij elektrische schokken toe te dienen. Hierdoor krijgt het slachtoffer negatieve gedachten bij homoseksuele plaatjes door de associatie met pijn.³⁸ Onder de derde categorie behandelingen valt de cognitieve therapie, waarbij in gesprek wordt gegaan met de homoseksuele met het doel gedachten en verlangens naar homoseksualiteit te veranderen.³⁹ De vierde categorie conversiehandelingen kent een psychoanalytische invalshoek, waarbij het idee is dat homoseksualiteit voortkomt uit een ontwikkelingsstoornis. Deze stoornis wordt aangepakt door slachtoffers aan te leren en op hen in te praten dat men de traditionele genderrollen dient aan te nemen en heteroseksueel moet zijn.⁴⁰ Tot slot vallen onder de laatste categorie de religieuze interventies, waarbij bidden een belangrijk punt is waarmee gepoogd wordt iemand te genezen of te bevrijden van demonen.⁴¹

Ook is het lastig een inschatting te maken van het aantal personen dat onderworpen wordt aan dergelijke therapieën. homoseksuelen of mensen die zich met een ander gender identificeren en daarnaast verbonden zijn aan een evangelische- of pinkstergemeente durven hier immers vaak niet voor uit te komen. Gezien de hoeveelheid verhalen in de media van mensen die aan dergelijke therapieën zijn onderworpen – zoals het verhaal van Jacques – kan men stellen dat het nog veelvuldig voorkomt in geloofsgemeenschappen in Nederland.

In Nederland bestaat op dit moment geen expliciete bepaling in het Wetboek van Strafrecht die dit type behandelingen strafbaar stelt.⁴² Men kan zich daarom afvragen op welke wijze zaken op dit moment worden afgedaan aangaande (het pogen om) de seksuele geaardheid aan te passen of de genderidentiteit te veranderen naar de heersende norm door duiveluitdrijving, gebedsgenezing of andere soorten behandelingen. Eigen jurisprudentieonderzoek wijst in dit kader uit dat tot op heden geen veroordelingen hebben plaatsgevonden ten aanzien van dit type

---

³¹ Van Wijk e.a. 2020, p. 115.

³² Van Wijk e.a. 2020, p. 49.

³³ Van Wijk e.a. 2020, p. 100.

³⁴ Van Wijk e.a. 2020, p. 101.

³⁵ Van Wijk e.a. 2020, p. 114-115.

³⁶ Van Wijk e.a. 2020, p. 53.

³⁷ Van Wijk e.a. 2020, p. 53.

³⁸ Van Wijk e.a. 2020, p. 53.

³⁹ Van Wijk e.a. 2020, p. 53.

⁴⁰ Van Wijk e.a. 2020, p. 54.

⁴¹ Van Wijk e.a. 2020, p. 54.

⁴² *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 3. (MvT), p. 9.

behandelingen. Een opmerkelijke zaak betreffende duiveluitdrijving is het geval van een moeder die adem in de mond van haar zoon blies om op deze wijze een duivel uit te drijven waarvan zij meende dat deze in haar zoon leefde. De moeder is in deze zaak veroordeeld voor mishandeling daar haar zoon bijna gestikt is. Deze zaak toont de fysieke mishandeling die gepaard gaat met duiveluitdrijving.⁴³ In het kader van homogenizing gaat het echter niet altijd om een fysieke handeling, maar kan psychisch leed veroorzaakt worden door bijvoorbeeld het voeren van intensieve gesprekken of het moeten onderdrukken van homoseksuele gevoelens. Ten aanzien van bepaalde gevallen van conversiehandelingen, zoals bij de moeder en haar poging tot duiveluitdrijving, kan overgegaan worden tot vervolging op grond van al bestaande delicten. Dit kan echter niet in alle gevallen van conversiehandelingen.⁴⁴ Om toch te kunnen vervolgen – ondanks dat de gedraging niet altijd binnen een al bestaande wet past – is daarom een Wetsvoorstel ingediend om conversiehandelingen in het geheel strafbaar te stellen.⁴⁵ Dit Wetsvoorstel komt in hoofdstuk 3 aanbod.

2.3 Psychische mishandeling in Nederland

Eerder is gesteld dat conversiehandelingen ook aangemerkt kunnen worden als psychische mishandeling. Psychische mishandeling is echter een vorm van mishandeling die over het algemeen niet zichtbaar is.⁴⁶ Toch komt deze vorm van mishandeling betrekkelijk vaak voor in Nederland. Zo concludeerden Akkermans e.a. dat meer dan anderhalf miljoen Nederlanders van boven de 16 jaar de afgelopen vijf jaar regelmatig aan psychische mishandeling onderworpen zijn geweest.⁴⁷ Dit type mishandeling brengt grote gevolgen met zich. Het vergroot namelijk het risico op suïcidaliteit, angststoornissen, depressie en verslavingen.⁴⁸ Een onderzoek van Hoeboer e.a. toonde zelfs aan dat klachten van PTSS ernstiger zijn bij slachtoffers van psychische mishandeling dan bij slachtoffers van fysieke mishandeling of seksueel geweld.⁴⁹

Psychische mishandeling staat niet met zoveel woorden in de wet. Psychische mishandeling ten aanzien van kinderen staat daarentegen wel in de wet gedefinieerd in art. 1.1.1 Wmo en in art. 1.1 Jw. Kindermishandeling wordt in deze wetten omschreven als “elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard”. Uit deze omschrijving blijkt echter niet welke gedragingen als psychische (kinder)mishandeling geïnclassificeerd kunnen worden.

Aan voormalig minister De Jonge zijn in 2020 Kamervragen gesteld over psychische mishandeling.⁵⁰ Eén van deze vragen betrof wat volgens De Jonge de definitie van psychische mishandeling is. In zijn antwoord haalde hij allereerst de artikelen uit de Wmo en Jw aan waarin gesteld wordt dat kindermishandeling de vorm van psychische mishandeling kan aannemen.⁵¹ De Jonge stelt dat meerdere gedragingen aangemerkt kunnen worden als psychische mishandeling.⁵² Hij noemt de gedragingen zoals Woicik e.a. deze hebben omschreven: intimidatie, sociaal isoleren, vernedering, manipulatie, kleineren en bedreigen.⁵³ Ook haalt De Jonge een onderzoek van het WODC uit 2018 aan waarin voorbeelden worden genoemd van emotionele mishandeling: bewegingsbeperkingen (vastbinden en opsluiten), verbale of

---

⁴³ Rechtbank Rotterdam 26 augustus 2010: ECLI:NL:RBROT:2010:BN6945.

⁴⁴ *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 3. (Wetsvoorstel), p. 20.

⁴⁵ *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 3. (Wetsvoorstel).

⁴⁶ Rodenburg 2021, p. 1.

⁴⁷ Akkermans e.a. 2020, p. 28.

⁴⁸ Spinazzola e.a. 2014, p. S20.

⁴⁹ Hoeboer e.a. 2021, p.8.

⁵⁰ *Kamerstukken II 2019/20*, 3944 (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling).

⁵¹ *Kamerstukken II 2019/20*, 3944 (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling), p. 1.

⁵² *Kamerstukken II 2019/20*, 3944 (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling), p. 2.

⁵³ Woicik e.a. 2019, p. 23.

emotionele mishandeling (bedreigingen en uitscheldingen), terroriseren van een persoon en het toedienen van substanties.⁵⁴ Op de vraag op welke wijze het kabinet psychische mishandeling aanpakt antwoordt De Jonge dat hoewel psychische mishandeling onacceptabel is, dit niet op één algemene wijze aangepakt kan worden. De psychische mishandeling verschilt namelijk per situatie, afhankelijk van de relatie tussen pleger en slachtoffer. Zo wordt psychische mishandeling van kinderen binnen het gezin bijvoorbeeld aangepakt door het programma Geweld Hoort Nergens Thuis. Dit programma heeft tot doel (psychische) kindermishandeling te stoppen en op te lossen.⁵⁵

Over de strafbare vervolging van psychische mishandeling stelt De Jonge dat de Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling van het OM en het Wetboek van Strafrecht een uitkomst bieden.⁵⁶ Het artikel uit het Wetboek van Strafrecht waar De Jonge voornamelijk op doelt is de mishandeling op grond van art. 300 Sr.⁵⁷ In hoofdstuk 4 wordt nader ingegaan op dit wetsartikel en in dit hoofdstuk volgt een onderzoek naar de vraag of de psychische mishandeling inderdaad onder art. 300 Sr valt.

2.4 Conversiehandelingen en psychische mishandeling

De indieners van het Wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen stellen in de memorie van toelichting dat conversiehandelingen aangemerkt kunnen worden als fysieke mishandeling. Een voorbeeld hiervan is shocktherapie om demonen uit te drijven. Ook benoemen de indieners de mogelijkheid dat conversiehandelingen bestaan uit psychische mishandeling, zoals extreme verbale sessies. Zij menen daarbij dat dus niet alle vormen van conversiehandelingen fysiek zijn. Deze kunnen immers ook enkel psychisch plaatsvinden.⁵⁸ Bureau Beke verdeelde in diens onderzoek – zoals ook in paragraaf 2.2 is vermeld – de conversiehandelingen in vijf categorieën, te weten: biologische behandelingen, gedragsinterventies, cognitieve therapie, behandelingen met een psychoanalytische invalshoek en religieuze interventies.⁵⁹

In de zojuist genoemde categorieën en voorbeelden van typen conversiehandelingen zijn verschillende vormen van psychische mishandeling te herkennen. Hierbij worden de vormen aangehaald die zijn genoemd door minister De Jonge in de Kamervragen van 2020.⁶⁰ De eerste vorm van psychische mishandeling die herkenbaar is in bovenstaande categorieën is de intimidatie. Deze vorm is te herkennen in de gedragsinterventies en de religieuze interventie. Intimidatie blijkt in de gedragsinterventies doordat schrik teweeg wordt gebracht bij het tonen van homoseksuele plaatjes, door tijdens het tonen van de plaatjes bijvoorbeeld een schokband om te doen. Binnen religieuze interventies is intimidatie te herkennen, omdat gepoogd wordt iemand te genezen van homoseksualiteit door bij deze persoon een angst voor homoseksualiteit te doen ontstaan. Manipulatie is tevens in gedragsinterventies en kerkelijke interventies te herkennen en daarnaast ook in de categorie van conversiehandelingen waarbij gedacht wordt dat homoseksualiteit voortkomt uit een ontwikkelingsstoornis. In deze laatste categorie is de manipulatie te herkennen in het op slachtoffers inpraten dat homoseksualiteit verkeerd is en aan te leren dat genderrollen volgens de heersende norm aangenomen dienen te worden.

Tot slot volgt een voorbeeld van een conversiebehandeling binnen een kerkelijke gemeenschap waarin vormen van psychische mishandeling te herkennen zijn. De homoseksuele Ramon ging, op aanraden van de jeugdleider van de kerk, naar een plek om genezen te worden

---

⁵⁴ Alink e.a. 2018, p. 92-93.

⁵⁵ *Kamerstukken II* 2019/20, 3944 (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling), p. 3.

⁵⁶ *Kamerstukken II* 2019/20, 3944 (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling), p. 4.

⁵⁷ *Kamerstukken II* 2019/20, 3944 (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling), p. 3.

⁵⁸ *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 21.

⁵⁹ Van Wijk e.a. 2020, p. 53 en p. 54.

⁶⁰ *Kamerstukken II* 2019/20, 3944 (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling).

van zijn homoseksualiteit. De therapie bestond hier voornamelijk uit bidden, vasten en praten. Ramon werd verteld dat indien de homoseksuele gevoelens na deze behandelingen niet zouden zijn verdwenen dit kwam door de duivel die in hem zat, deze moest dan verwijderd worden.⁶¹ In dit verhaal van Ramon is het sociaal isolement te herkennen, als kenmerk van psychische mishandeling. Hij is immers naar een plek, afgescheiden van de buitenwereld, gebracht waar meer mensen genezen werden van homoseksualiteit, een sociaal isolement dus. Ook is in het verhaal van Ramon de definitie van emotionele mishandeling van het WODC te herkennen, namelijk de bewegingsbeperking. Op een speciale plek moeten verblijven om van homoseksualiteit te genezen en deze plek niet te mogen verlaten tot men genezen is impliceert een beperking in de bewegingsvrijheid en daarmee een vorm van psychische mishandeling.

De indieners concludeerden al in de memorie van toelichting bij het Wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen dat conversiehandelingen als psychische mishandeling kunnen worden aangemerkt.⁶² Dit wordt nu ook bevestigd door de zojuist gemaakte vergelijking tussen kenmerken van psychische mishandeling en vormen van conversiehandelingen.

2.5 Tussenconclusie

Uit het onderzoek van Bureau Beke, in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, bleek dat aanbieders van conversietherapieën er niet openlijk voor uitkomen dat ze dergelijke therapieën aanbieden. Een antwoord op de in dit hoofdstuk centraal staande deelvraag ‘*wat zijn conversiehandelingen en kunnen deze handelingen worden aangemerkt als psychische mishandeling?*’ is daarom simpelweg niet makkelijk te geven. Nederland kent op dit moment geen wet die dergelijke genezingen en behandelingen verbiedt. Daar de initiatiefnemers menen dat conversiehandelingen vallen onder psychische mishandeling werd in dit hoofdstuk ook de Nederlandse situatie omtrent psychische mishandeling in kaart gebracht en onderzocht of conversiehandelingen aangemerkt kunnen worden als psychische mishandeling. In paragraaf 2.3 hebben de vormen van psychische mishandeling de revue gepasseerd. Deze vormen kunnen bestaan uit: intimidatie, sociaal isoleren, vernedering, manipulatie, kleineren en bedreigen.⁶³ Ook het WODC heeft zich in 2018 uitgelaten over vormen van emotionele mishandeling, deze kunnen bestaan uit: bewegingsbeperkingen (vastbinden en opsluiten), verbale of emotionele mishandeling (bedreigingen en uitscheldingen), terroriseren van een persoon en het toedienen van substanties.⁶⁴ Daarnaast is in deze paragraaf geconcludeerd dat niet met zoveel woorden een strafbaarstelling van psychische mishandeling in de wet te vinden is. Psychische mishandeling staat enkel als vorm van kindermishandeling beschreven in art. 1.1.1 Wmo en art. 1.1 Jw. Volgens minister de Jonge valt de strafbaarstelling van psychische mishandeling onder art. 300 Sr. Of dit inderdaad het geval is, wordt in hoofdstuk 4 onderzocht.

Kort gezegd is het antwoord op de vraag of conversiehandelingen aangemerkt kunnen worden als psychische mishandeling: ja, bepaalde conversiehandelingen kunnen worden aangemerkt als psychische mishandeling. Als men al de genoemde vormen van psychische mishandeling vergelijkt met de vormen van conversiehandelingen zoals Bureau Beke deze heeft vastgesteld, kan men concluderen dat verschillende vormen van psychische mishandeling te herkennen zijn in conversiehandelingen. Daarmee kunnen bepaalde typen conversiehandelingen dus aangemerkt worden als psychische mishandeling.

---

⁶¹ “Ramon ondervindt nog steeds schade van homogenezing”, pointer.kro-ncrv.nl.

⁶² *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 3 (MvT), p. 21.

⁶³ Woicik e.a. 2019, p. 23.

⁶⁴ Alink e.a. 2018, p. 92-93.

HOOFDSTUK 3: HET WETSVOORSTEL

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk ziet op de deelvraag: *‘Wat houdt het Wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen in?’*. Paragraaf 3.2 geeft weer wat het Wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen inhoudt, wat het advies is van de Afdeling advisering van de Raad van State en de reactie daarop van de initiatiefnemers. In paragraaf 3.3 komen vervolgens de visie van het Europees Parlement en de WHO aan bod. Zij hebben zich namelijk uitgelaten over conversiehandelingen, de schade die de behandelingen aanrichten en het belang van strafbaarstelling daarvan.⁶⁵ Het Europees Parlement wordt rechtstreeks gekozen door EU-burgers. Daarmee vertegenwoordigt het Europees Parlement – democratisch gezien – de stem van de burgers en is diens visie een weergave van de wensen en belangen van deze Europese burgers.⁶⁶ Een toelichting op de visie van het Europees Parlement op de strafbaarstelling van conversiehandelingen is dan ook van belang daar het een weerspiegeling is van de mening van Europese burgers. De visie van de WHO is van belang omdat deze organisatie tot doel heeft de gezondheid van de wereldbevolking te verbeteren.⁶⁷ De WHO is onderdeel van de verenigde naties waar Nederland lid van is. Indien de WHO aandringt conversiehandelingen strafbaar te stellen impliceert dit dat een strafbaarstelling van belang is ter bescherming van de wereldwijde gezondheid van mensen. Gezien het belang van de mening van de WHO kan deze in dit onderzoek niet onderbelicht blijven. Ook passeren in paragraaf 3.3 de strafbaarstelling van conversiehandelingen uit drie verschillende landen de revue. Hierbij komt allereerst Malta aan bod daar dit het eerste land was wat conversiehandelingen strafbaar stelde. Vervolgens worden de strafbaarstellingen in Duitsland en België geanalyseerd. Reden voor een analyse van de rechtsstelsels van de twee laatstgenoemde landen is de geografische ligging van de landen ten opzichte van Nederland. Daarnaast bieden de daar gesproken talen (Duits in Duitsland en Nederlands in België) een goede mogelijkheid voor een analyse. Voor de volledigheid worden de wetteksten in dit onderzoek opgenomen. Reden voor een blik op verschillende rechtsstelsels is het onderzoeken op welke wijze de voorgestelde strafbaarstelling in Nederland verschilt met de wet in andere landen en of het Wetsvoorstel naar aanleiding van deze vergelijking nog aangepast zou moeten worden. In paragraaf 3.4 wordt dit hoofdstuk afgesloten met een tussenconclusie.

3.2 Wetsvoorstel strafbaarstelling conversiehandelingen

3.2.1 Beoogd wetsartikel

In paragraaf 2.2 werd aangehaald dat Bureau Beke een onderzoek heeft gedaan naar pogingen om de seksuele geaardheid en genderidentiteit in Nederland te veranderen. Na afronding van dit onderzoek is door Tweede Kamerlid Van Der Laan op 5 augustus 2022 een Wetsvoorstel ingediend om conversiehandelingen strafbaar te stellen.⁶⁸ Het onderzoek van Bureau Beke heeft aangetoond wat de gevolgen, de omvang en de aard van conversiehandelingen in Nederland zijn. Gelet op de uitkomsten van dit onderzoek menen de initiatiefnemers dat kwetsbare personen beschermd dienen te worden tegen conversiehandelingen door deze handelingen in een eigen strafbepaling strafbaar te stellen.⁶⁹ Dit resulteerde in de volgende wettekst:

---

⁶⁵ 2019/C 129/4 (resolutie Europees Parlement).

⁶⁶ ‘Europees Parlement’, parlement.com.

⁶⁷ ‘Wereldgezondheidsorganisatie’, eumonitor.com.

⁶⁸ *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 2. (Wetsvoorstel).

⁶⁹ *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 3. (MvT), p. 2.

Art. 285ba Sr

“1. Degene die in de uitoefening van een ambt, beroep of bedrijf dan wel in het verband van een organisatie handelingen verricht die ertoe strekken de seksuele gerichtheid of genderidentiteit van een persoon die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt te veranderen of te onderdrukken, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van de vierde categorie.

2. Met dezelfde straf wordt gestraft degene die het in het eerste lid omschreven feit begaat ten aanzien van een meerderjarige persoon door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht.

3. Met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie wordt gestraft;

a. degene die openlijk diensten aanbiedt, bestaande uit het verrichten van handelingen als bedoeld in het eerste lid jegens een persoon;

b. degene die rechtstreeks diensten aanbiedt aan een persoon die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt, bestaande uit het verrichten van handelingen als bedoeld in het eerste lid jegens die persoon.

4. Indien een van de misdrijven, omschreven in het eerste en het tweede lid, wordt gepleegd door een persoon die daarvan een gewoonte maakt of door twee of meer verenigde personen wordt gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie opgelegd.

5. Indien de schuldige een van de misdrijven, omschreven in het eerste tot en met het derde lid, in zijn beroep begaat, kan hij van de uitoefening van dat beroep worden ontzet.”⁷⁰

Deze voorgestelde wet – artikel 285ba Sr – heeft tot doel twee typen gedragingen strafbaar te stellen.⁷¹ Lid 1 ziet namelijk op degenen die vanuit een beroep, ambt, bedrijf of in het verband van een organisatie handelingen verrichten om de seksuele geaardheid of genderidentiteit van een minderjarige te veranderen of te onderdrukken. Lid 2 kent dezelfde strafbare gedraging als lid 1, maar is gericht op het beschermen van de meerderjarige persoon ten aanzien van wie ‘misbruik is gemaakt van een uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht’. De eerste gedraging is dus op grond van lid 1 en 2 gericht op het uitvoeren van de conversiehandelingen. Het tweede type gedraging is te vinden in lid 3 van art. 285ba Sr en behelst het aanbieden van conversiehandelingen. Door zowel het verrichten als het aanbieden strafbaar te stellen menen de initiatiefnemers recht te doen aan de kwetsbaarheid van de slachtoffers, maar ook rekening te houden met de keuze van personen om vrijwillig onderworpen te worden aan conversiehandelingen.⁷² Indien er geen leeftijdsgrens zou zijn maar een totaalverbod, druist dit in tegen de mogelijkheid van wilsbekwame volwassenen om vrijwillig conversiehandelingen te ondergaan.⁷³ Om ook volwassenen te kunnen beschermen is lid 2 ingevoerd. De invulling van ‘misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht’ dient volgens de initiatiefnemers ingevuld te worden door de rechtspraak.⁷⁴ Indien een persoon een gewoonte maakt van het aanbieden dan wel uitvoeren van conversiehandelingen of dit in vereniging van twee of meer personen doet, kan op grond van art. 285ba lid 4 Sr een hogere straf opgelegd worden.

In de memorie van toelichting lichten de initiatiefnemers toe wat volgens hen valt binnen de reikwijdte van de strafbepaling. Strafbaar zijn gedragingen die strekken tot het veranderen van de homoseksuele in heteroseksueel of het veranderen van de genderidentiteit.

---

⁷⁰ Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3. (Wetsvoorstel).

⁷¹ Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 2.

⁷² Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 3.

⁷³ Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 17.

⁷⁴ Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 18.

Ook zijn handelingen strafbaar die de gevoelens die uit de seksuele geaardheid of genderidentiteit voortkomen onderdrukken. Niet strafbaar is dus het enkele afkeuren van homoseksualiteit of de genderidentiteit. De initiatiefnemers geven daarbij aan dat het niet altijd makkelijk is om vast te stellen of sprake is van opzet om iemands seksuele geaardheid of genderidentiteit te veranderen of te onderdrukken.⁷⁵

Tot slot de strafbedreiging. Op overtreding van lid 1 staat een gevangenisstraf van ten hoogste één jaar of een geldboete van de vierde categorie (op grond van art. 24 lid 4 Sr is dit per 1 januari 2024: €25.750,-). Dezelfde straf staat op een overtreding van lid 2. Op een overtreding van lid 3 staat een gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of een geldboete van de derde categorie (op grond van art. 24 lid 4 Sr is dit per 1 januari 2024: €10.300,-). Indien het feit zoals omschreven in lid 4 wordt overtreden kan een gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren opgelegd worden of een geldboete van de vierde categorie (op grond van art. 24 lid 4 Sr is dit per 1 januari 2024: €25.750,-). In het laatste lid van art. 285ba Sr, lid 5, is een beroepsverbod opgenomen indien iemand zich in de uitoefening van zijn beroep schuldig maakt aan één van de feiten zoals beschreven in lid 1 tot en met lid 3.

3.2.2 Advies Raad van State en de reactie van de initiatiefnemers

Naar aanleiding van het in 2022 ingediende Wetsvoorstel heeft de Afdeling advisering van de Raad van State een advies uitgebracht over of de wet al dan niet ingevoerd zou moeten worden.⁷⁶ De Afdeling advisering begint het advies door te stellen dat er begrip is voor de wens om conversiehandelingen strafbaar te stellen, om zo een signaal af te geven dat dergelijke handelingen niet geaccepteerd worden en om slachtoffers van de behandelingen te beschermen. De Afdeling vervolgt door te stellen dat zij zich niet kan vinden in het idee van de initiatiefnemers om hier een aparte strafbaarstelling voor in te voeren. De Afdeling meent dat de gedragingen die op grond van het wetsvoorstel strafbaar gesteld dienen te worden onder al bestaande regelingen zouden passen. De enkele intentie om met de strafbepaling een signaal aan de maatschappij af te geven is naar de mening van de Afdeling dan ook onvoldoende voor invoering van een nieuwe wet.⁷⁷

Ten aanzien van de voorgestelde wettelijke bepaling merkt de Afdeling advisering op dat een verschil wordt gemaakt tussen minderjarige en meerderjarige slachtoffers. Hierbij is ten aanzien van de minderjarigen vereist dat de handelingen begaan zijn in de uitoefening van een ambt, beroep, bedrijf of in organisatieverband. Dit impliceert dat conversiehandelingen die verricht zijn in de privésfeer buiten de reikwijdte van de voorgestelde wet vallen.⁷⁸

Een totaalverbod, dus ongeacht leeftijd of kwetsbaarheid van het slachtoffer, is volgens de Afdeling in strijd met de rechten van mensen die vrijwillig instemmen met dergelijke handelingen. Mensen moeten immers zelf kunnen bepalen wat zij doen met hun seksuele geaardheid. De Afdeling erkent daarentegen wel dat het moeilijk is om vast te stellen wanneer iemand de handelingen vrijwillig ondergaat. Indien iemand bijvoorbeeld sociale druk vanuit het geloof voelt om op zoek te gaan naar genezing van homoseksualiteit, kan men zich afvragen in hoeverre dit vrijwillig is gedaan.⁷⁹ Naar aanleiding van deze constatering door de Afdeling hebben de initiatiefnemers de memorie van toelichting aangepast, waarbij meer rekening is gehouden met de grondrechten en vrijwilligheid van mensen die onderworpen worden aan conversiehandelingen.⁸⁰

---

⁷⁵ Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 16.

⁷⁶ Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS).

⁷⁷ Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 1.

⁷⁸ Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 4.

⁷⁹ Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 7.

⁸⁰ Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 7.

Ten aanzien van het aanbieden van conversiehandelingen wordt echter wel een totaalverbod voorgesteld. Het aanbieden van legale conversiehandelingen (behandelingen voor volwassenen waarbij geen sprake is van misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht) wordt dan dus ook strafbaar, waardoor mensen die hier vrijwillig gebruik van willen maken niet meer bij de aanbieders terecht kunnen komen. Gevolg hiervan is dat helemaal geen conversiehandelingen meer verricht kunnen worden, ondanks dat deze handelingen onder sommige omstandigheden dus legaal zijn. Hierdoor wordt het grondrecht om zelf te bepalen wat met de seksuele geaardheid gedaan beperkt.⁸¹ De Afdeling adviseert dan ook het derde lid van art. 285ba Sr te schrappen.⁸² Naar aanleiding van dit advies hebben de initiatiefnemers de reikwijdte van art. 285ba lid 3 Sr nader gespecificeerd. Het in het openbaar aanbieden van conversiehandelingen is ten aanzien van iedereen verboden. Het rechtstreeks aanbieden van de handelingen is echter enkel verboden ingeval deze gericht zijn aan minderjarigen.

Tot slot stelt de Afdeling in het advies een belangrijke vraag aan de orde: wat is de meerwaarde van een eigen strafbaarstelling? Zoals ook uit de memorie van toelichting blijkt zouden conversiehandelingen ondergebracht kunnen worden in verschillende al bestaande strafbaarstellingen.⁸³ De Afdeling adviseert daarom het wetsvoorstel niet aan te nemen indien de meerwaarde van een aparte strafbaarstelling ten opzichte van de al bestaande delicten niet blijkt.⁸⁴ De initiatiefnemers hebben hierop gereageerd door het belang van de strafbaarstelling nader te motiveren in de reactie op het advies van de Afdeling advisering. Hierbij merken zij op dat de meerwaarde van de strafbaarstelling voornamelijk in lid 1 zit: de bescherming van minderjarigen. Zij gaan echter niet specifiek op de door de Afdeling genoemde al bestaande strafbaarstellingen in.⁸⁵

3.3 Strafbbaarstelling in internationaal perspectief

3.3.1 Europees Parlement en de Verenigde Naties

Het Europees Parlement liet zich uit over de conversiehandelingen en stelde in de resolutie van 1 maart 2018⁸⁶ het volgende:

“Het Europees parlement is het eens met de initiatieven om conversietherapie bij LGBTI-personen en pathologisering van transidentiteiten te verbieden, en dringt er bij alle lidstaten op aan vergelijkbare maatregelen te treffen die het recht op genderidentiteit en genderexpressie eerbiedigen en steunen.”⁸⁷

In 2020 brachten de Verenigde Naties een rapport uit over de bescherming tegen geweld en discriminatie op grond van seksuele voorkeur en genderidentiteit.⁸⁸ In dit rapport werd door een onafhankelijke expert onderzoek gedaan naar conversietherapieën. Deze expert stelde dat het de verantwoordelijkheid is van de lidstaten om te zorgen dat de therapieën niet in strijd zijn met hetgeen is vastgelegd in de mensenrechtenverdragen. De expert adviseerde de staten ten aanzien van conversiehandelingen het volgende: het wettelijk vastleggen van wat precies

---

⁸¹ Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 9.

⁸² Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 10.

⁸³ Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 11.

⁸⁴ Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 12.

⁸⁵ Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 12.

⁸⁶ 2019/C 129/4 (resolutie Europees Parlement).

⁸⁷ 2019/C 129/4 (resolutie Europees Parlement), par. 65.

⁸⁸ A/HRC/44/53 (report of the independent expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity).

verstaan wordt onder dergelijke therapieën, ervoor zorgen dat de kosten voor deze therapieën niet gedekt worden door zorgverzekeraars, ervoor zorgen dat geen reclame gemaakt wordt voor de handelingen, een wettelijk systeem van sancties vastleggen en het bieden van slachtofferhulp aan de slachtoffers van dergelijke handelingen. Daarnaast achtte de expert het van belang dat de staten campagnes starten om burgers bewust te laten worden van de gevolgen van conversietherapieën.⁸⁹

Naar aanleiding van het rapport van de Verenigde Naties hebben meer dan zestig Parlementsleden uit het Europees Parlement een brief ondertekend die gestuurd werd naar drie mensen uit de Europese Commissie. De brief eiste een Europees verbod op conversietherapieën. Deze leden van het Europees Parlement beschrijven in de brief dat conversiehandelingen als niets anders geïdentificeerd kunnen worden dan “wrede, vernederende en onmenselijke behandelingen die proberen iets te corrigeren dat geen correctie verdient, namelijk iemands seksuele geaardheid, genderidentiteit en -expressie.” Daarnaast stellen zij dat de handelingen zeer discriminerend zijn, de mensenrechten schenden en zorgen voor zowel fysieke als mentale schade bij de slachtoffers. Op het moment dat de brief gestuurd werd hadden een aantal landen conversiehandelingen al strafbaar gesteld, maar naar de mening van de opstellers van de brief nog lang niet genoeg lidstaten. Zij menen daarom dat het onder de verantwoordelijkheid van het Europees Parlement valt om op te treden tegen de landen die niet overwegen om in de nabije toekomst maatregelen te nemen om conversiehandelingen aan banden te leggen.⁹⁰

3.3.2 Malta

In Malta is in 2016 een wet ingevoerd ter strafbaarstelling van conversiehandelingen. Daarmee is Malta het eerste Europese land dat deze therapieën strafbaar stelt in de ‘Wet bevestiging seksuele oriëntatie, genderidentiteit en genderexpressie’.⁹¹ De paragraaf in deze wet op grond waarvan conversiehandelingen strafbaar zijn luidt als volgt:

“1. The short title of this Act is the affirmation of sexual Orientation, Gender Identity and Gender Expression Act.

2. In this act, unless the context otherwise requires:

‘Advertise’ means the publication, display, sharing, promotion referral, circulation of, or authorization to publish, display, share, promote, refer or circulate any material made by any means which indicates, or could be reasonably be understood as indicating, that the person so advertising or authorizing the advertising has engaged in conversion practices, or is favourably describing, endorsing or promoting conversion practices.

‘Conversion practices’ refers to any treatment, practice or sustained effort that aims to change, repress and, or eliminate a person’s sexual orientation, gender identity and, or gender expression; such practices do not include:

- (a) Any services and, or interventions related to the exploration and, or free development of a person and, or affirmation of one’s identity with regard to one or more of the characteristics being affirmed by this Act, through counselling, psychotherapeutic services and, or similar services; or*
- (b) Any healthcare service related to the free development and, or affirmation of one’s gender identity and, or gender expression of a person; and, or*
- (c) Any healthcare service related to the treatment of a mental disorder.*

---

⁸⁹ A/HRC/44/53 (report of the independent expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity), p. 21-22.

⁹⁰ Hutchinson 2020.

⁹¹ Chapter 567 Affirmation of sexual orientation, gender identity and gender expression act (= de wet op de bevestiging van de seksuele oriëntatie, genderidentiteit en genderexpressie), Malta.

'Gender expression' refers to each person's manifestation of their gender identity, and, or that is perceived by others.

'Gender identity' refers to each person's internal and individual experience of gender, which may or may not correspond with the sex assigned at birth, including the personal sense of the body (which may involve, if freely chosen modification of bodily appearance and, or functions by medical, surgical or other means) and other expressions of gender including name, dress, speech and mannerisms.

'Mental disorder' means a significant mental or behavioural dysfunction, exhibited by signs and, or symptoms indicating a distortion of mental functioning, including disturbances in one or more of the areas of thought, mood, volition, perception, cognition, orientation or memory which are present to such a degree as to be considered pathological in accordance with internationally accepted medical and diagnostic standards, with the exclusion of any form of pathologisation of sexual orientation, gender identity and, or gender expression as may be classified under the International Classification of Diseases or other similar internationally recognized classifications, and for the purpose of any matter related to criminal proceedings, it shall include 'insanity' as understood for the purpose of the Criminal Code.

'Professional' refers to a person who is in possession of an official qualification and, or a warrant to practice as a counsellor; educator; family therapist, medical practitioner, nurse, pathologist, psychiatrist, psychologist, social worker, and, or youth worker.

'Sexual orientation' refers to each person's capacity for profound emotional, affectional and sexual attraction to, and intimate and sexual relations with, persons of a different gender; the same gender or more than one gender.

'Vulnerable person' refers to any person:

- (a) Under the age of sixteen years or*
- (b) Suffering from a mental disorder or*
- (c) Considered by the competent court to be particularly at risk when taking into account the person's age, maturity, health, mental disability, other conditions including any situation of dependence, the psychological state and, or emotional state of that person.*

3. It shall be unlawful

(a) For any person to

- (i) Perform conversion practices on a vulnerable person or*
- (ii) Perform involuntary and, or forced conversion practices on a person or*
- (iii) Advertise conversion practices and, or*

(b) For a professional to:

- (i) Offer and, or perform conversion practices on any person irrespective of whether compensation is received in exchange or*
- (ii) Make a referral to any other person to perform conversion practices on any person.*

4. (1) Any person found guilty under the provisions of article 3 (a) shall, upon conviction, be liable for a fine (multa) of not less than one thousand euro (€1,000) and not exceeding five thousand euro (€5,000), or to imprisonment for a term of not less than one month and not exceeding five months, or to both such fine and imprisonment: provided that the punishment prescribed for under this sub-article shall be increased by one or to two degrees in those instances where any person performs conversion practices on a vulnerable person.

*(2) Any professional found guilty under the provisions of article (a) and, or (b) shall, upon conviction, be liable to a fine (multa) of not less than two thousand euro (€2,000) and not exceeding ten thousand euro (€10,000), or to imprisonment for a term of not less than three months and not exceeding one year, or to both such fine and imprisonment.*⁹²

---

⁹² Chapter 567 Affirmation of sexual orientation, gender identity and gender expression act (= de wet op de bevestiging van de seksuele oriëntatie, genderidentiteit en genderexpressie).

Deze Wet omschrijft conversietherapieën als elke behandeling, praktijk of voortdurende inspanning die erop gericht is iemands seksuele geaardheid te veranderen, te onderdrukken of te elimineren.⁹³ De personen die volgens deze wet als slachtoffer worden aangemerkt zijn (1) personen die de leeftijd van 16 jaren nog niet bereikt hebben, (2) personen die lijden aan een psychische stoornis en (3) personen waarvan door de rechtbank geoordeeld is dat zij kwetsbaar zijn door persoonlijke omstandigheden.⁹⁴ De normadressaten van deze wet kunnen zowel natuurlijke personen als professionals zijn die de therapieën uitvoeren of aanbieden.⁹⁵ De straf die op overtreding van het delict staat is ten aanzien van een natuurlijk persoon een geldboete tussen €1.000,- en €5.000,- of een gevangenisstraf tussen één en vijf maanden. Ten aanzien van een professionele partij is de straf een geldboete tussen de €2.000,- en €10.000,- of een gevangenisstraf tussen drie maanden en één jaar.⁹⁶

3.3.3 Duitsland

Na Malta volgde Duitsland. In 2020 werd door de Duitse Bondsdag conversietherapieën ten aanzien van minderjarigen strafbaar gesteld in de wet ter bescherming voor conversiehandelingen.⁹⁷ De paragrafen in deze wet - op grond waarvan conversiehandelingen strafbaar zijn - luiden als volgt:

“Par 1: Anwendungsbereich des Gesetzes

- (1) Dieses Gesetz gilt für alle Menschen durchgeführten Behandlungen, die auf die Veränderung oder Unterdrückung der sexuellen Orientierung oder der selbstempfunden geschlechtlichen Identität gerichtet sind (Konversionsbehandlung).*
- (2) Dieses Gesetz ist nicht anzuwenden auf die Behandlung von medizinisch anerkannten Störungen der Sexualpräferenz.*
- (3) Eine Konversionsbehandlung liegt nicht vor bei operativen medizinischen Eingriffen oder Hormonbehandlungen, die darauf gerichtet sind, die selbstempfundene geschlechtliche Identität einer Person zum Ausdruck zu bringen oder dem Wunsch einer Person nach einem eher männlichen oder eher weiblichen körperlichen Erscheinungsbild zu entsprechen.*

Par 2: Verbot der Durchführung von Konversionsbehandlungen

- (1) Es ist untersagt, eine Konversionsbehandlung an einer Person durchzuführen, die unter 18 Jahre alt ist.*
- (2) Bei Personen, die zwar das 18. Lebensjahr vollendet haben, deren Einwilligung zur Durchführung der Konversionsbehandlung aber auf einem Willensmangel beruht, ist eine Konversionsbehandlung ebenfalls untersagt.*

Par 3: Verbot der Werbung, des Anbietens und des Vermittelns

Es ist untersagt, für eine Konversionsbehandlung zu werben oder diese anzubieten oder zu vermitteln.

Par 4: Einrichtung eines Beratungsangebots

---

⁹³ Chapter 567 Affirmation of sexual orientation, gender identity and gender expression act (= de wet op de bevestiging van de seksuele oriëntatie, genderidentiteit en genderexpressie), Malta par. 2.

⁹⁴ Chapter 567 Affirmation of sexual orientation, gender identity and gender expression act (= de wet op de bevestiging van de seksuele oriëntatie, genderidentiteit en genderexpressie), Malta par. 3.

⁹⁵ Chapter 567 Affirmation of sexual orientation, gender identity and gender expression act (= de wet op de bevestiging van de seksuele oriëntatie, genderidentiteit en genderexpressie), Malta par. 2.

⁹⁶ Chapter 567 Affirmation of sexual orientation, gender identity and gender expression act (= de wet op de bevestiging van de seksuele oriëntatie, genderidentiteit en genderexpressie), Malta par. 4.

⁹⁷ Gesetz zum Schutz vor Konversionsbehandlungen (= Wet ter bescherming voor conversiehandelingen), Duitsland.

(1) Die Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung richtet einen Telefon- und Online-Beratungsdienst ein. Die Beratung richtet sich an

1. Alle Personen, die von Konversionsbehandlungen betroffen sind oder sein können und an ihre Angehörigen sowie
2. Alle Personen, die sich aus beruflichen oder privaten Gründen mit sexueller Orientierung und selbstempfunderer geschlechtlicher Identität befassen oder dazu beraten

(2) Die Beratung wird mehrsprachig und anonym angeboten

Par 5: Strafvorschriften

(1) Mit Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr oder mit Geldstrafe wird bestraft, wer entgegen par 2 eine Konversionsbehandlung durchführt.

(2) Absatz 1 ist nicht auf Personen anzuwenden, die als Fürsorge- oder Erziehungsberechtigte handeln, sofern sie durch die Tat nicht ihre Fürsorge- oder Erziehungspflicht gröblich verletzen.

Par 6: Bußgeldvorschriften

(1) Ordnungswidrig handelt, wer entgegen par 3 für eine Konversionsbehandlung wirbt oder diese anbietet.

(2) Die Ordnungswidrigkeit kann mit einer Geldbuße bis zu dreißigtausend Euro geahndet werden.⁹⁸

De reden voor het beperken van de strafbaarstelling tot minderjarigen in de Duitse wet kwam door de tegenreactie van religieuze gemeenschappen en anti-LHTBQ+ groeperingen op het Wetsvoorstel dat tot bovenstaande wet heeft geleid. Ook werd in de politiek het argument aangedragen dat volwassenen zelf moeten kunnen bepalen of ze dergelijke therapieën wensen te ondergaan. Vervolgens werd echter door LHTBQ+ rechtenorganisaties gesteld dat het van belang is dat de wet wordt uitgebreid naar de leeftijden 19-25 jaar.⁹⁹ Naast dat de wet gericht is op het beschermen van minderjarigen, zijn ook conversiehandelingen strafbaar ten aanzien van meerderjarigen waarbij sprake is van wilsonbekwaamheid.¹⁰⁰ De wettelijke strafbaarstelling omvat ook een verbod op het reclame maken voor en aanbieden van dergelijke therapieën.¹⁰¹ De straf die op de overtreding van deze wet staat is een gevangenisstraf van ten hoogste één jaar of een geldboete.¹⁰²

3.3.4 België

In 2023 werd in België een wet aangenomen om conversiepraktijken strafbaar te stellen.¹⁰³ De daarbij behorende artikelen luiden als volgt:

“Art 442quinquies: Conversiepraktijken. Onder conversiepraktijk wordt begrepen elke partij die bestaat uit een fysieke interventie of het uitoefenen van psychische druk, waarvan door de dader wordt aangenomen of voorgehouden dat die erop gericht is de seksuele oriëntatie, de

---

⁹⁸ Gesetz zum Schutz vor Konversionsbehandlungen (= Wet ter bescherming voor conversiehandelingen), Duitsland.

⁹⁹ Johnsen 2022, p. 224.

¹⁰⁰ Gesetz zum Schutz vor Konversionsbehandlungen (= Wet ter bescherming voor conversiehandelingen), Duitsland par. 2.

¹⁰¹ Gesetz zum Schutz vor Konversionsbehandlungen (= Wet ter bescherming voor conversiehandelingen), Duitsland par. 3.

¹⁰² Gesetz zum Schutz vor Konversionsbehandlungen (= Wet ter bescherming voor conversiehandelingen), Duitsland par. 5.

¹⁰³ Wet tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op het strafbaar stellen van conversiepraktijken, OpenJustice.be 31 juli 2023

genderidentiteit of genderexpressie van een persoon te onderdrukken of te wijzigen, ongeacht of dit kenmerk daadwerkelijk aanwezig is of slechts vermeend is door de dader.

Worden niet als conversiepraktijken beschouwd: de hulp- en dienstverlening aangeboden in het kader van de geestelijke en fysieke gezondheidszorg in verband met de verkenning en de ontplooiing van de seksuele oriëntatie, de genderidentiteit of de genderexpressie van een persoon.

Worden evenmin als conversiepraktijk beschouwd: de behandelingen of ingrepen in het kader van een sociale of medische transitie die worden aangeboden door beroepsbeoefenaars in het kader van de gezondheidszorg, overeenkomstig de voorwaarden en binnen het kader van de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt.

Art. 442sexies: de bestraffing van het uitvoeren van conversiepraktijken en van de poging, en de strafverzwarende factoren.

- (1) Het uitvoeren van conversiepraktijken wordt gestraft met gevangenisstraf van een maand tot twee jaar en geldboete van 100 euro tot 300 euro of met een van die straffen alleen*
- (2) Bij de keuze van de straf en de zwaarte ervan voor het in de eerste paragraaf bedoelde misdrijf, houdt de rechter in het bijzonder rekening met volgende verzwarende omstandigheden:*
  - Het misdrijf werd gepleegd door een persoon die zich in een erkende positie van vertrouwen, gezag of invloed ten aanzien van het slachtoffer bevindt.*
  - Het misdrijf werd gepleegd op een minderjarige of een persoon van wie de kwetsbare toestand ten gevolge van de leeftijd, een zwangerschap, een ziekte dan wel een lichamelijk of geestelijk gebrek duidelijk was of de dader bekend was.*
- (3) De poging tot het uitvoeren van conversiepraktijken wordt bestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en met geldboete van 26 euro tot 100 euro of met een van die straffen alleen.*

Art. 422septies: de bestraffing van het aanbieden van conversiepraktijken. Het aanbieden van conversiepraktijken, direct of indirect wordt bestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en met geldboete van 26 euro tot 100 euro of met een van die straffen alleen.

Art. 442octies: de bestraffing van het aanzetten om conversiepraktijken te ondergaan, het aanzetten van personen om andere personen conversiepraktijken te doen ondergaan of het maken van reclame voor conversiepraktijken.

Het aanzetten om conversiepraktijken te ondergaan, het aanzetten van personen om andere personen conversiepraktijken te doen ondergaan of het met welk middel dan ook op enigerlei wijze, direct of indirect, reclame maken, uitgeven, verdelen of verspreiden voor een aanbod van conversiepraktijken, wordt bestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en met geldboete van 26 euro tot 100 euro of met een van die straffen alleen.

In het geval dit tot het plegen van het misdrijf bedoeld in artikel 422sexies, paragraaf 1, heeft geleid, wordt de inbreuk bestraft met gevangenisstraf van een maand tot twee jaar en met geldboete van 100 euro tot 300 euro of met een van die straffen alleen.

Art. 442nonies: verbod om een beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen. De rechtbanken kunnen de personen die veroordeeld zijn voor feiten bedoeld in dit hoofdstuk, voor een maximale duur van vijf jaar, verbieden een beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen die verband houdt met het plegen van de in dit hoofdstuk strafbaar gestelde feiten.”¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Wet tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op het strafbaar stellen van conversiepraktijken, OpenJustice.be 31 juli 2023

De Belgische staatssecretaris Schlitz ontwierp deze wet, die volgens haar voldoet aan de internationale aanbevelingen van onder andere de WHO en de VN. Daarnaast geeft de wet een signaal aan aanbieders van conversiepraktijken en aan de mensen die hier op dit moment aan worden onderworpen dat dergelijke handelingen niet geaccepteerd worden. Door het verbieden van conversiehandelingen meent Schlitz ook dat de LHTBQ+ fobie verholpen kan worden.¹⁰⁵ Schlitz haalt ter ondersteuning van deze uitspraak een verslag aan waarin geconcludeerd is dat België “haast een draaischijf voor conversiehandelingen” is en men gemakkelijk een beroep kan doen op dergelijke therapieën. Dergelijke therapieën zijn volgens haar een uiting van LHTBQ+ fobie die dus verholpen kan worden door invoering van de wet.¹⁰⁶

Deze nieuw ingevoerde artikelen geven allereerst een definitie van conversiepraktijken. Hieronder wordt begrepen het uitoefenen van psychische druk of het door middel van fysieke handelingen wijzigen of onderdrukken van de seksuele oriëntatie, de genderidentiteit of de genderexpressie van een persoon. Daarnaast geeft de wet aan wat niet onder conversiepraktijken wordt verstaan, zoals medische behandelingen om een transitie te bewerkstelligen.¹⁰⁷

De straf die op overtreding van dit delict staat is een gevangenisstraf van minimaal één maand tot maximaal twee jaar of een geldboete tussen €100,- en €300,-. Bij het opleggen van de straf dient de rechter rekening te houden met een aantal strafverzwarende omstandigheden: gepleegd door een persoon die zich in een erkende positie van vertrouwen, gezag of invloed ten aanzien van het slachtoffer bevindt, het misdrijf werd gepleegd op een minderjarige of een persoon van wie de kwetsbare toestand ten gevolge van de leeftijd, een zwangerschap, een ziekte dan wel een lichamelijk of geestelijk gebrek duidelijk was of de dader bekend was. Ook staat in de Belgische wet een straf op een poging tot het uitvoeren van conversiepraktijken, namelijk: een gevangenisstraf van minimaal acht dagen en maximaal zes maanden of een geldboete tussen €26,- en €100,-.¹⁰⁸ Dezelfde straf staat tot slot op het aanbieden van, het aanzetten tot of het reclame maken voor conversiepraktijken.¹⁰⁹ Ingeval dit ook daadwerkelijk leidt tot het ondergaan van conversiepraktijken staat hier een gevangenisstraf van minimaal één maand tot maximaal twee jaar op of een geldboete tussen €100,- en €300,-.¹¹⁰

3.3.5 Een blik op de rechtsstelsels

Nu het Nederlandse Wetsvoorstel en de strafbaarstelling van conversiehandelingen in drie andere landen de revue hebben gepasseerd kan het voorgestelde art. 285ba Sr vergeleken worden met deze drie strafbaarstellingen. Hiermee wordt gepoogd in kaart te brengen hoe het Nederlandse Wetsvoorstel zich verhoudt tot de al ingevoerde bepalingen in andere landen.

Allereerst Malta. De strafbaarstelling van conversiehandelingen geldt in Malta ten aanzien van handelingen gericht tegen personen onder de 16 jaar. Een leeftijd die twee jaar onder de leeftijd in Nederland ligt. Daarmee is de reikwijdte van de bepaling in Malta kleiner dan in Nederland. Daarnaast maakt de wet in Malta verschil tussen aanbieders als natuurlijk

---

¹⁰⁵ Plenumvergadering 19 juli 2023, De Kamer BE, p. 16.

¹⁰⁶ Plenumvergadering 19 juli 2023, De Kamer BE, p. 16.

¹⁰⁷ Art. 442quinquies van de Wet tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op het strafbaar stellen van conversiepraktijken, België.

¹⁰⁸ Art. 442sexies van de Wet tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op het strafbaar stellen van conversiepraktijken, België.

¹⁰⁹ Art. 442septies van de Wet tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op het strafbaar stellen van conversiepraktijken, België.

¹¹⁰ Art. 442octies van de Wet tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op het strafbaar stellen van conversiepraktijken, België.

persoon en aanbieders als professionele partij, waarbij de overtreding door een professionele partij strenger gestraft wordt. Nederland kent een dergelijk verschil in de voorgestelde wet niet.

In Duitsland zijn conversiehandelingen verboden ten aanzien van mensen die minderjarig zijn of wilsonbekwaam. Deze bepaling ten aanzien van de groep slachtoffers vertoont overeenkomsten met de slachtoffers die beoogd beschermd te worden met de Nederlandse wet, hoewel de bewoordingen niet identiek zijn.¹¹¹ Een andere overeenkomst tussen het Nederlandse voorstel en de Duitse wet is het totaalverbod ten aanzien van aanbieders van conversiehandelingen. In beide wetten is ten aanzien van het aanbieden van conversiehandelingen de leeftijdsgrens namelijk losgelaten en is het aanbieden tegenover eenieder strafbaar.

Tot slot is in België niet enkel de uitvoering van of het reclame maken voor conversiehandelingen strafbaar, maar ook de poging tot uitvoering. Dit is een strafbaarstelling die in het Nederlandse voorstel niet is opgenomen. In Nederland is echter in art. 45 Sr de poging tot een misdrijf opgenomen. Daarmee is het opnemen van de poging tot conversiehandelingen in art. 285ba Sr niet nodig. Wel zou het wenselijk kunnen zijn dat de initiatiefnemers in een vervolg op de memorie van toelichting ingaan op de poging tot het verrichten van conversiehandelingen. Daarmee is het voor iedere aanbieder duidelijk dat niet enkel de uitvoering of het aanbieden van conversiehandelingen strafbaar is, maar ook het pogen daartoe. De strafbedreigingen die in België op overtreding van de wet staan zijn tot slot aanzienlijk lager dan de strafbedreigingen die in art. 285ba Sr staan.

3.4 Tussenconclusie

Nederland kent op dit moment geen wet die conversiehandelingen verbiedt, zo blijkt uit hoofdstuk 2. In 2022 heeft Tweede Kamerlid Van der Laan daarom een Wetsvoorstel ingediend om deze conversiehandelingen toch strafbaar te stellen. De Afdeling advisering van de Raad van State heeft zich over dit Wetsvoorstel uitgelaten waarbij het belangrijkste advies het nader toelichten van de meerwaarde van een strafbaarstelling was. Op het moment van het schrijven van deze masterscriptie bevindt het Wetsvoorstel zich nog steeds in de voorbereidende fase daar nog geen nieuw kabinet is samengesteld.

Het Europees Parlement heeft bij de lidstaten aangedrongen om een strafbaarstelling ten aanzien van conversiehandelingen in te voeren. In dit hoofdstuk zijn de strafbaarstellingen zoals deze in Malta, Duitsland en België zijn opgenomen de revue gepasseerd. Indien men de wetten zoals deze drie landen ze hebben ingevoerd vergelijkt met het Nederlandse Wetsvoorstel, kan men concluderen dat er verschillen zijn tussen art. 285ba Sr en de buitenlandse wetten. De strekking van het Nederlandse Wetsvoorstel en de wetten uit de drie aangehaalde landen is echter hetzelfde: genezing van homoseksualiteit en genderidentiteit is verboden.

---

¹¹¹ *Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 17.*

HOOFDSTUK 4: PSYCHISCHE MISHANDELING EN ARTIKEL 300 SR

4.1 Inleiding

De in dit hoofdstuk centraal staande deelvraag luidt: *‘Is psychische mishandeling strafbaar krachtens art. 300 Sr?’* De relevantie van deze vraag vloeit voort uit het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State ten aanzien van het Wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen.¹¹² De Afdeling meent immers dat conversiehandelingen strafbaar zijn op grond van art. 300 Sr, ondanks dat de initiatiefnemers in de memorie van toelichting omschreven dat art. 300 Sr enkel aanknopingspunten biedt voor het onder fysieke mishandeling scharen van conversiehandelingen en niet het scharen ervan onder de psychische mishandeling.¹¹³ Om de vraag te kunnen beantwoorden of psychische mishandeling strafbaar is krachtens art. 300 Sr worden de vereisten voor strafbaarheid op grond van art. 300 Sr uiteengezet in paragraaf 4.2. Deze vereisten vloeien echter niet direct voort uit de delictomschrijving, daar de strafbaarstelling van mishandeling in lid 1 enkel uit de strafbare gedraging bestaat en in lid 2 en 3 enkel uit het gevolg.¹¹⁴ In de paragrafen 4.3, 4.4 en 4.5 wordt onderzocht wat – respectievelijk - de visie van de wetgever, rechtspraak en de literatuur is op de vraag of de psychische mishandeling al dan niet onder art. 300 Sr valt. In hoofdstuk 1 werd het belang van een onderzoek naar psychische mishandeling en artikel 300 Sr benadrukt, met het oog op het materiële legaliteitsbeginsel zoals vastgelegd in artikel 1 Sr. Op grond van dit beginsel kan men niet bestraft worden voor een gedraging waarvan niet duidelijk is dat deze strafbaar is. Enkel hetgeen in het Wetboek van Strafrecht staat is strafbaar. In paragraaf 4.5 wordt aan de hand van wetenschappelijke literatuur in kaart gebracht hoe de discussie omtrent de psychische mishandeling en art. 300 Sr met het legaliteitsbeginsel te rijmen valt. Tot slot volgt in paragraaf 4.6 de tussenconclusie waarin een antwoord op de in dit hoofdstuk centraal staande vraag wordt gegeven.

4.2 Bestanddelen van art. 300 Sr

4.2.1 Inleiding

Art. 300 Sr kent – behalve ‘mishandeling’ - geen delictsbestanddelen die direct uit de wettekst volgen. Zoals in de inleiding beschreven kennen lid 1 en lid 4 immers een strafbare gedraging, namelijk mishandeling en opzettelijke benadeling. Lid 2 en lid 3 daarentegen stellen een gevolg strafbaar, respectievelijk zwaar lichamelijk letsel en de dood. Deze laatstgenoemde leden kunnen daarom worden aangemerkt als door het gevolg gekwalificeerde delicten en vormen daarmee een strafverzwaringsgrond. Lid 1 en lid 4 kennen een ingeblikt opzetvereiste, wat inhoudt dat de vereiste opzet te herkennen is in de ‘handeling’ van ‘mishandeling’. Daarnaast dient voor strafbaarheid de gedraging wederrechtelijk te zijn (de ‘mis’ van ‘mishandeling’) en moet sprake zijn van een causaal verband. Ten aanzien van lid 2 en 3 dient er geen opzet te zijn op de gevolgen, maar is voor strafbaarheid van belang dat er een causaal verband is tussen de gedraging en het gevolg en de gedraging wederrechtelijk is. Deze vereisten zullen in onderhavige paragraaf de revue passeren.

---

¹¹² *Kamerstukken II 2023/24*, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 11.

¹¹³ *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 3 (MvT), p. 21.

¹¹⁴ Quak 2020.

De wettekst van art. 300 Sr luidt als volgt:

- “1. Mishandeling wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie.*
- 2. Indien het feit zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft, wordt de schuldige gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie.*
- 3. Indien het feit de dood ten gevolge heeft, wordt hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.*
- 4. Met mishandeling wordt gelijkgesteld opzettelijke benadeling van de gezondheid.*
- 5. Poging tot dit misdrijf is niet strafbaar.”*

4.2.2 Opzet

Hoewel dit niet met zoveel woorden in de delictsomschrijving van art. 300 Sr staat, is voor een bewezenverklaring van mishandeling opzet vereist, het opzet is immers ingeblikt in de ‘handeling’ van ‘mishandeling’. De in art. 300 Sr opgenomen term ‘mishandeling’ impliceert daarmee opzet.¹¹⁵ De Hoge Raad gaf in 2015 de volgende definitie voor mishandeling: “onder ‘mishandeling’ in de zin van art. 300 Sr moet worden verstaan het aan een ander toebrengen van lichamelijk letsel of pijn alsmede het bij een ander teweegbrengen van een min of meer hevige onlust veroorzakende gewaarwording in of aan het lichaam, een en ander zonder dat daarvoor een rechtvaardigingsgrond bestaat.”¹¹⁶ In 2017 voegde de Hoge Raad aan diens definitie uitdrukkelijk het woord ‘opzettelijk’ toe.¹¹⁷ Dat opzet vereist is blijkt dus uit de term ‘mishandeling’ in art. 300 Sr en is herhaaldelijk in jurisprudentie – zoals in het arrest van de Hoge Raad uit 2017 – bevestigd.

In het geval van lid 1 dient dit opzet gericht te zijn op het toebrengen van letsel of pijn.¹¹⁸ In 2003 oordeelde de Hoge Raad dat de ondergrens van het opzet het voorwaardelijk opzet is en dat dit getoetst dient te worden. Voorwaardelijk opzet kan bewezen worden indien de verdachte bewust de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat een bepaald gevolg zal intreden. Om te toetsen of een aanmerkelijke kans op een bepaald gevolg aanwezig is, dient te worden bezien of dit op grond van de omstandigheden van het geval (waaronder de aard van de gedragingen en de omstandigheden waaronder deze zijn verricht) naar algemene ervaringsregels aanmerkelijk is te achten.¹¹⁹

Het opzet om pijn te doen is echter lastig te bewijzen. Immers, pijn is moeilijk vast te stellen en waar te nemen indien geen uitwendig letsel aanwezig is. In de jurisprudentie zijn verschillende voorbeelden te vinden waarin opzet op pijn bewezen is verklaard op grond van de algemene ervaringsregels. In een uitspraak van de Hoge Raad uit 2003 is geoordeeld dat indien men een persoon schopt of duwt tegen het lichaam, aannemelijk is dat hierdoor de aanmerkelijke kans ontstaat op pijn bij het slachtoffer.¹²⁰ In 2008 oordeelde de Rechtbank Roermond over het door de verdachte schoppen tegen het hoofd van het slachtoffer terwijl het slachtoffer op de grond lag.¹²¹ De rechtbank stelde in haaroordeel vast dat geen letsel zichtbaar was op het lichaam en hierover ook niet wordt gesproken in de aangifte. Toch stelt de rechtbank vast dat pijn is ontstaan door het handelen van de verdachte: “het is een feit van algemene bekendheid dat het met geschoeide voet schoppen tegen het lichaam van een persoon die in een weerloze positie

---

¹¹⁵ Cleiren & Wolswijk, ‘inleidende opmerkingen’.

¹¹⁶ Hoge Raad 12 mei 2015, ECLI:NL:HR:2015:1237, r.o. 2.3.

¹¹⁷ Hoge Raad 13 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:1077, r.o. 2.2.

¹¹⁸ Noyon, Langemeijer & Remmelink, ‘aant. 1’.

¹¹⁹ Hoge Raad 25 maart 2003, ECLI:NL:HR:2003:AE9094, r.o. 3.6.

¹²⁰ Hoge Raad 2 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AL9052, r.o. 3.4

¹²¹ Rechtbank Roermond 27 oktober 2008, ECLI:NL:RBROE:2008:BG2393, r.o. 2.

op de grond ligt in ieder geval pijn veroorzaakt.”¹²² In een uitspraak van de Rechtbank Amsterdam uit 2020 oordeelde de rechtbank dat het niet anders kan dan dat het slachtoffer door het met kracht slaan en het geven van knietjes door de verdachte pijn heeft ondervonden.¹²³

Ook in het geval van lid 4 is voorwaardelijk opzet de ondergrens, namelijk: bewust de aanmerkelijke kans aanvaarden dat door het handelen de gezondheid wordt benadeeld.¹²⁴ Dat voor een bewezenverklaring van lid 4 voorwaardelijk opzet als ondergrens geldt volgt uit het arrest van de Hoge Raad uit 2013. Dit arrest gaat over slachtoffer mevrouw Millecam bij wie borstkanker is vastgesteld. Haar arts is echter nalatig geweest in haar behandeling door bepaalde medicijnen niet voor te schrijven, niet tijdig door te verwijzen naar specialisten en specifieke onderzoeken niet te verrichten.¹²⁵ De Hoge Raad oordeelde in dit arrest dat de verdachte “willens en wetens de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat door zijn handelen en nalaten de gezondheid van Millecam werd benadeeld”.¹²⁶ De verdachte wist namelijk uit hoofde van zijn beroep als arts dat borstkanker levensbedreigend is wanneer deze niet behandeld wordt. Verdachte heeft echter enkel behandelmethode toegepast waarvan niet wetenschappelijk is aangetoond dat ze werken. Daarnaast heeft de verdachte nagelaten Millecam door te verwijzen naar artsen die wel de juiste behandelingen konden bieden.¹²⁷

Op de in lid 2 en lid 3 opgenomen gevolgen hoeft echter geen opzet te zijn. Zoals in paragraaf 4.2.1 beschreven gaat het in deze leden namelijk om door het gevolg gekwalificeerde delicten.¹²⁸ Het opzet is dus niet gericht op het veroorzaken van zwaar lichamelijk letsel of het intreden van de dood. Het ontstaan van deze gevolgen werkt echter wel strafverzwarend.¹²⁹ Doordat deze twee gevolgen onttrokken zijn aan de opzeteis, en daarmee geobjectiveerd zijn, dient het causale verband tussen de handeling en het gevolg aangetoond te worden.¹³⁰ In paragraaf 4.2.4 wordt nader ingegaan op dit causale verband.

4.2.3 Wederrechtelijkheid

De wederrechtelijkheid als vereiste volgt - net als het opzet - uit het woord ‘mishandeling’ van art. 300 Sr, het zit namelijk ingeblikt in ‘mis’. Dit wordt tevens bevestigd door de Hoge Raad in 2011.¹³¹ De Hoge Raad stelt namelijk als definitie van mishandeling: “het aan een ander toebrengen van lichamelijk letsel of pijn zonder dat daarvoor een rechtvaardigingsgrond bestaat.”¹³² Het ontbreken van een rechtvaardigingsgrond impliceert de wederrechtelijkheid van de gedraging. De invulling van de wederrechtelijkheid wordt gevormd door het delict in kwestie.¹³³ Ten aanzien van mishandeling betekent dit dat in de eerste plaats de algemene rechtvaardigingsgronden de wederrechtelijkheid wegnemen: overmacht (art. 40 Sr), noodweer (art. 41 lid 1 Sr), wettelijk voorschrift (art. 42 Sr), bevoegd gegeven ambtelijk bevel (art. 43 lid 1 Sr) en het ontbreken van de materiële wederrechtelijkheid. Daarnaast zijn nog andere situaties denkbaar die de wederrechtelijkheid wegnemen in het kader van mishandeling, bijvoorbeeld sportsituaties of medisch handelen.¹³⁴ Bij het beoefenen van sommige sporten aanvaard men bijvoorbeeld de mogelijkheid dat letsel of pijn kan ontstaan, bijvoorbeeld bij judo. Desondanks

¹²² Rechtbank Roermond 27 oktober 2008, ECLI:NL:RBROE:2008:BG2393, r.o. 7.2.2.

¹²³ Rechtbank Amsterdam 19 februari 2020, ECLI:NL:RBAMS:2020:2056, r.o. 3.3.

¹²⁴ Cleiren & Wolswijk, ‘eenvoudige mishandeling’.

¹²⁵ Hoge Raad 12 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY4876, r.o. 2.1.

¹²⁶ Hoge Raad 12 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY4876, r.o. 2.5.1.

¹²⁷ Hoge Raad 12 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY4876, r.o. 2.5.2.

¹²⁸ Cleiren & Wolswijk, ‘eenvoudige mishandeling’.

¹²⁹ Cleiren & Wolswijk, ‘eenvoudige mishandeling’.

¹³⁰ Cleiren & Wolswijk, ‘inleidende opmerkingen’.

¹³¹ Hoge Raad 5 juli 2011, ECLI:NL:HR:2011:466.

¹³² Hoge Raad 5 juli 2011, ECLI:NL:HR:2011:466, r.o. 2.4.2.

¹³³ Nan 2014.

¹³⁴ Nan 2014.

kan het veroorzaken van letsel tijdens het sporten toch leiden tot een kwalificatie van mishandeling. Zo oordeelde de Hoge Raad in 2008 dat een voetballer wederrechtelijk handelde, omdat in de handleiding voor scheidsrechters staat dat het inkomen met een gestrekt been aangemerkt dient te worden als een ernstige overtreding en dat naar algemene ervaringsregels gesteld kan worden dat dit lichamelijk letsel kan veroorzaken.¹³⁵ Ook medisch handelen levert (in de meeste gevallen) een rechtvaardigingsgrond op. Als men naar de kaakchirurg gaat voor de verwijdering van een verstandskies kan men immers geen aangifte doen vanwege mishandeling. Anders is dit wanneer een chirurg bijvoorbeeld op ondeugdelijke wijze chirurgische ingrepen uitvoert waardoor zwaar lichamelijk letsel ontstaat.¹³⁶

4.2.4 Causaal verband

Het derde bestanddeel dat bewezen dient te worden om tot een bewezenverklaring voor mishandeling krachtens art. 300 Sr te komen is het causale verband. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds lid 1 en lid 4 van art. 300 Sr en anderzijds lid 2 en lid 3 van art. 300 Sr. Voor strafbaarheid krachtens lid 1 en lid 4 is namelijk vereist dat het letsel, pijn of de benadeling van de gezondheid ontstaan is door een gedraging. Ten aanzien van lid 2 en lid 3 is namelijk geen opzet op zwaar lichamelijk letsel of de dood vereist, omdat het door gevolg gekwalificeerde delicten betreft. Er dient echter wel een causaal verband te zijn tussen de gedraging en het gevolg dat intreedt. Een belangrijk arrest met betrekking tot de causaliteit in het strafrecht werd in 1978 door de Hoge Raad gewezen en staat bekend als het ‘letale longembolie arrest’.¹³⁷ Dit was het eerste arrest waar over het causale verband geoordeeld werd aan de hand van het criterium van de redelijke toerekening. In dit arrest ontstond de letale longembolie na de bedrust die noodzakelijk was na een aanrijding. Daarmee is er geen duidelijk causaal verband tussen de dood van het slachtoffer en de aanrijding. De Hoge Raad boog zich vervolgens over de vraag of alsnog een causaal verband aangenomen kon worden.¹³⁸ De Hoge Raad oordeelde: “(...) *Dat dit betoog niet opgaat omdat het optreden van de letale longembolie na als gevolg van een botsing bekomen letsels als voormeld niet van zodanige aard is dat het overlijden van het slachtoffer redelijkerwijze niet meer als gevolg van de botsing aan de dader zou kunnen worden toegerekend.*”¹³⁹ De Hoge Raad stelt hier dat de longembolie niet van dusdanige aard is dat dit als directe oorzaak voor het overlijden aangemerkt kan worden. Daarmee blijft de oorzaak van het overlijden de door verdachte veroorzaakte botsing en kan hem in redelijkheid het overlijden worden toegerekend.

Lid 1 kent als gevolg dat pijn of letsel moet zijn ontstaan door de mishandeling.¹⁴⁰ Dit causale verband impliceert dat het ingetreden gevolg redelijkerwijs aan de gedraging van de verdachte kan worden toegerekend.¹⁴¹ Dit gevolg is door de Hoge Raad in 2014 verruimd: “het bij een ander teweegbrengen van een min of meer hevige onlust veroorzakende gewaarwording in of aan het lichaam”.¹⁴² Er dient dus een verband te zijn tussen de gedraging en het ontstaan van pijn, letsel of een min of meer hevige onlust veroorzakende gewaarwording in of aan het lichaam. Daarbij dient tevens vast te komen staan dat sprake is van pijn, onlust of letsel. Bij sommige gedragingen is het evident dat deze gedragingen pijn, letsel of onlust tot gevolg hebben, bijvoorbeeld bij schoppen, krabben, steken en snijden.¹⁴³ Het vaststellen van pijn kan

---

¹³⁵ De Jongh 2011, p. 417.

¹³⁶ Gerechtshof Den Haag 30 november 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:3382, onder ‘strafmotivering’.

¹³⁷ Hoge Raad 12 september 1978, ECLI:NL:HR:1978:AC2616.

¹³⁸ Hoge Raad 12 september 1978, ECLI:NL:HR:1978:AC2616.

¹³⁹ Hoge Raad 12 september 1978, ECLI:NL:HR:1978:AC2616, ‘omtrent het vierde middel’.

¹⁴⁰ Nyon, Langemeijer & Rummelink 2006, art. 300 Sr, ‘aant. 1’.

¹⁴¹ Hoge Raad 27 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BT6362, r.o. 2.4.1.

¹⁴² Hoge Raad 9 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2677, r.o. 3.2.

¹⁴³ Nyon, Langemeijer & Rummelink 2006, art. 300 Sr, ‘aant. 2’.

– zoals eerder omschreven - lastig zijn daar dit niet altijd te zien is. Doorgaans kan hierover geoordeeld worden naar algemene ervaringsregels. Zo omschreef A-G Hofstee in diens conclusie in 2020 bijvoorbeeld dat het geven van een stomp waardoor het slachtoffer ten val kwam aangemerkt kan worden als mishandeling waardoor pijn is ontstaan. De stomp moet immers hard zijn geweest wil deze iemand ten val laten brengen.¹⁴⁴

Ook dient er voor strafbaarheid krachtens art. 300 lid 4 Sr een causaal verband te zijn tussen de gedraging en de benadeling van de gezondheid.¹⁴⁵ Tussen de pijn of letsel als gevolg zoals opgenomen in lid 1 en de benadeling van de gezondheid als gevolg, zoals opgenomen in lid 4, is geen wezenlijk verschil dus ook niet omtrent het causale verband.¹⁴⁶ Met betrekking tot de vraag wat onder ‘benadeling van de gezondheid’ dient te worden verstaan heeft de Hoge Raad in 2012 aangegeven dat “het brengen in een (tijdelijke) staat van bewusteloosheid of onmacht onder omstandigheden kan worden aangemerkt als opzettelijke benadeling van de gezondheid in de zin van art. 300 lid 4 Sr”.¹⁴⁷ Gesteld kan worden dat een benadeling van de gezondheid door bijvoorbeeld bewusteloosheid moet voortvloeien uit de gedraging van de verdachte.

Ten aanzien van het vereiste causale verband voor strafbaarheid op grond van lid 2 en lid 3 van art. 300 Sr ligt dit genuanceerder. Zoals eerder beschreven staan in deze twee leden door gevolg gekwalificeerde delicten en dus strafverzwarende omstandigheden. Dit impliceert dat de verdachte opzet heeft op de gedraging, maar niet op zwaar lichamenlijk letsel of de dood als gevolg. Dit gevolg staat echter wel in causaal verband met de gedraging.¹⁴⁸ Wanneer men kan spreken van het gevolg ‘de dood’ is evident, maar wanneer kan men spreken van ‘zwaar lichamenlijk letsel’? Art. 82 Sr duidt aan wat men hieronder dient te verstaan: “ziekte die geen uitzicht op volkomen genezing overlaat, voortdurende ongeschiktheid tot uitoefening van zijn ambts- of beroepsbezigheden, de afdrijving of dood van de vrucht van een vrouw en een storing van de verstandelijke vermogens die langer dan vier weken geduurd heeft”. In 2018 heeft de Hoge Raad ter beoordeling van zwaar lichamenlijk letsel een overzichtsarrest gewezen. Hierin werd geoordeeld dat naar een aantal elementen gekeken dient te worden bij de beantwoording van de vraag of sprake is van ‘zwaar lichamenlijk letsel’. Allereerst is de aard van het letsel van belang, ten tweede de eventuele noodzaak en aard van medisch ingrijpen en tot slot het uitzicht op (volledig) herstel. De beoordeling van deze gezichtspunten zal doorgaans gebaseerd worden op medische gegevens. In duidelijke gevallen kunnen algemene ervaringsregels echter ook soelaas bieden naast de medische gegevens.¹⁴⁹

Ten aanzien van het strafverzwarende gevolg van mishandeling dat in art. 300 lid 3 Sr staat dient voor een bewezenverklaring, net als ten aanzien van lid 2, sprake te zijn van opzet op de gedraging en een causaal verband tussen deze gedraging en de dood, hoewel het opzet niet op de dood gericht hoeft te zijn. Een voorbeeld waarbij art. 300 lid 3 Sr bewezen werd verklaard kwam aan de orde in een uitspraak van de rechtbank Noord-Holland uit 2015. Verdachte had het slachtoffer een klap gegeven waardoor laatstgenoemde ten val kwam en overleed. Het handelen van de verdachte (de klap) was dermate heftig dat de rechtbank concludeert dat dit handelen gericht was op het toebrengen van pijn dan wel letsel bij het slachtoffer. Het gevolg van het handelen was dat het slachtoffer is gevallen en daarna is overleden. De causale keten wordt dus niet onderbroken. Het gevolg – de dood – kan daarmee,

---

¹⁴⁴ Parket bij de Hoge Raad 3 november 2011, ECLI:PHR:2020:1006, r.o. 12.

¹⁴⁵ Cleiren & Wolswijk, ‘eenvoudige mishandeling’.

¹⁴⁶ Nyon, Langemeijer & Rimmelink 2006, ‘aant. 3’.

¹⁴⁷ Hoge Raad 20 november 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX5468, r.o. 2.4.

¹⁴⁸ Cleiren & Wolswijk, ‘inleidende opmerkingen’.

¹⁴⁹ Hoge Raad 3 juli 2018, ECLI:NL:HR:2018:1051, r.o. 2.4.

volgens de rechtbank, gezien het opzet op het mishandelen en het verband tussen deze gedraging en het gevolg aan de verdachte worden toegerekend.¹⁵⁰

4.3 Psychische mishandeling en art. 300 Sr volgens de wetgever

Na een analyse van de bestanddelen van art. 300 Sr in paragraaf 4.2 kan men stellen dat de psychische mishandeling niet direct onder art. 300 Sr valt. Om te kunnen concluderen of de psychische mishandeling toch onder dit artikel past dient teruggesproken te worden op de zienswijze van de wetgever en hetgeen in rechtsspraak en literatuur is gesteld. In deze paragraaf wordt de psychische mishandeling in relatie tot art. 300 Sr onderzocht op grond van parlementaire stukken. Art. 300 Sr is een wetsartikel dat al sinds de invoering van het Wetboek van Strafrecht in 1886 bestaat.¹⁵¹ Gezien dit jaartal is de memorie van toelichting bij de invoering van art. 300 Sr via internet niet te raadplegen. De wet is in de tussentijd in 1954, 1984 en 2006 gewijzigd. Het ging hier echter om dermate summiere wijzigingen, zoals taalkundige wijzigingen en een aanpassing van het strafmaximum, dat ook met betrekking tot deze wetswijzigingen geen inhoudelijke stukken te raadplegen zijn. Om toch de visie van de wetgever op psychische mishandeling en art. 300 Sr in kaart te kunnen brengen worden andere – recente – parlementaire stukken gebruikt.

In februari 2021 diende Tweede Kamerlid Bergkamp een motie in waarin werd aangehaald dat de psychische mishandeling niet expliciet strafbaar is gesteld in Nederland, terwijl dit type mishandeling wel een ernstig probleem vormt.¹⁵² Bergkamp verzocht de regering om een onafhankelijk onderzoek te laten doen naar een aantal vragen, waaronder: “Wat zijn de voor- en nadelen van een expliciete strafbaarstelling van psychisch geweld?”¹⁵³ Dit onderzoek, getiteld “Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld?”, werd vervolgens in 2022 door het Expertisecentrum Veiligheid van de Avans Hogeschool uitgevoerd.¹⁵⁴ In dit onderzoek wordt ten aanzien van de psychische mishandeling en art. 300 Sr allereerst gesteld dat de rechter de plicht heeft om oudere strafrechtelijke bepalingen te interpreteren naar huidige technologische en maatschappelijke ontwikkelingen, ook wel de extensieve interpretatie door de rechter genoemd. Op grond hiervan kan art. 300 S ruimer uitgelegd worden waarbij dus ook vormen van psychisch geweld daaronder vallen. Indien ook de Hoge Raad in deze ruimere uitleg meegaat wordt het invoeren van een aparte strafbaarstelling voor psychische mishandeling overbodig.¹⁵⁵

Naar aanleiding van het zojuist genoemde onderzoek heeft minister Weerwind een brief geschreven aan de Tweede Kamer waarin hij stelt dat uit het onderzoek bleek dat “geen verschijningsvormen van ernstig psychisch geweld naar voren komen die niet door de huidige strafbaarstellingen worden bestreken.” Een zelfstandige strafbaarstelling van psychische mishandeling zal dan overlap vertonen met al bestaande strafbaarstellingen, waaronder mishandeling op grond van art. 300 Sr. Daarnaast stelt minister Weerwind dat een eigen strafbaarstelling voor psychische mishandeling tot onduidelijkheid kan leiden daar de grens tussen fysieke en psychische mishandeling niet evident is.¹⁵⁶

In paragraaf 2.3 zijn de Kamervragen betreffende psychische mishandeling aangehaald die aan voormalig minister De Jonge gesteld zijn.¹⁵⁷ Eén van deze vragen was: “Wat vindt u

¹⁵⁰ Rechtbank Noord-Holland 4 augustus 2018, ECLI:NL:RBNHO:2015:6759, r.o. 3.5.

¹⁵¹ ‘Overzicht van wijzigingen van art. 300 Sr, wetten.overheid.nl.

¹⁵² *Kamerstukken II* 2020/21, 28345, nr. 246 (Motie van Tweede Kamerlid Bergkamp).

¹⁵³ *Kamerstukken II* 2020/21, 28345, nr. 246 (Motie van Tweede Kamerlid Bergkamp), p. 1.

¹⁵⁴ Janssen, Dreissen & Juncker 2022.

¹⁵⁵ Janssen, Dreissen & Juncker 2022, p. 29.

¹⁵⁶ *Kamerstukken II*, 2022/23, 28345, nr. 262.

¹⁵⁷ *Kamerstukken II* 2019/20, 3944 (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling).

van de petitie ‘maak psychisch geweld strafbaar’? Hoe heeft u opvolging gegeven aan deze roep om psychische mishandeling beter aan te pakken?”.¹⁵⁸ Voormalig minister De Jonge reageert hier allereerst op door te benoemen dat de psychische mishandeling inderdaad niet expliciet strafbaar is gesteld. Hij ziet echter aanknopingspunten in lid 1 en lid 4 van art. 300 Sr. Deze leden zijn gericht op de gevolgen ‘het toebrengen van pijn en letsel’ en ‘het benadelen van de gezondheid’. Ook kan de psychische mishandeling volgens hem onder bepaalde omstandigheden onder dwang (art. 284 Sr) of bedreiging (art. 285 Sr) vallen.¹⁵⁹ Tot slot stelt de minister dat het Wetboek van Strafrecht, de Aanwijzing huiselijk geweld en Kindermishandeling van het OM en de richtlijnen voor strafvordering de mogelijkheid bieden om psychische mishandeling strafrechtelijk aan te pakken.¹⁶⁰

Concluderend kan men stellen dat de wetgever meent dat psychische mishandeling strafbaar is krachtens art. 300 Sr, hoewel dit niet met zoveel woorden in de wet staat benoemd. Deze conclusie volgt uit de standpunten van voormalig minister Weerwind en voormalig minister De Jonge. Beiden achten een eigen strafbaarstelling van psychische mishandeling overbodig daar art. 300 Sr voldoende aanknopingspunten biedt. Of de psychische mishandeling onder art. 300 Sr valt behoeft echter niet enkel te worden beoordeeld op grond van de visie van de wetgever. Het moet immers ook uit jurisprudentie blijken. In de volgende paragraaf wordt daaromtrent onderzocht hoe in de rechtspraak geoordeeld wordt over de vraag of psychische mishandeling onder art. 300 Sr valt.

4.4 Psychische mishandeling en art. 300 Sr volgens de rechtspraak

De visie van de rechtspraak op psychische mishandeling en art. 300 Sr kan niet ontbreken in dit onderzoek daar jurisprudentie een belangrijke rechtsbron is in Nederland. In deze paragraaf passeert deze visie de revue. Het onderzoek naar jurisprudentie over psychische mishandeling betreft een uitspraak van een rechtbank, arresten van meerdere hoven en conclusies van verschillende A-G's, daar de Hoge Raad zich (nog) niet heeft uitgelaten over de strafbaarheid van psychische mishandeling op grond van art. 300 Sr. Om toch een beeld te kunnen schetsen van de visie van de rechtspraak over dit onderwerp wordt ten aanzien van dit onderzoek relevantie gezien in een analyse van jurisprudentie afkomstig van andere instanties dan de Hoge Raad.

Zoals eerder beschreven heeft de Hoge Raad in 2014 een arrest gewezen waarin de definitie van mishandeling verruimd is.¹⁶¹ In de conclusie behorende bij dit arrest gaat de A-G in op de vraag of mishandeling zonder dat dit pijn of letsel tot gevolg heeft – zoals bijvoorbeeld bij psychische mishandeling – onder art. 300 Sr valt. Hij stelt daarbij dat art. 300 Sr tot doel heeft de lichamelijke integriteit te beschermen. Dit impliceert dat voor strafbaarheid op grond van art. 300 Sr vereist is dat er een lichamelijke component is. Daarentegen is niet vereist dat een inbreuk op de lichamelijke integriteit enkel gepaard gaat met pijn of letsel. Bleichrodt noemt hierbij het voorbeeld van het hoofd lang onder koud stromend water houden. Dit heeft in beginsel geen pijn of letsel ten gevolge, maar kent wel een lichamelijke component. Dit in tegenstelling tot psychische mishandeling, psychische mishandeling kent geen lichamelijke pijn of letsel en dus geen lichamelijke component. Dit impliceert dat A-G Bleichrodt meent dat de psychische mishandeling niet onder art. 300 Sr past, er is bij psychische mishandeling immers geen lichamelijke component. De A-G meent tot slot dan ook dat “de deur naar strafrechtelijke aansprakelijkheid te wijd opengezet wordt” indien gedragingen ‘tè’ eenvoudig onder art. 300 Sr geschaard worden.

---

¹⁵⁸ *Kamerstukken II 2019/20, 3944* (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling), p. 3.

¹⁵⁹ *Kamerstukken II 2019/20, 3944* (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling), p. 3.

¹⁶⁰ *Kamerstukken II 2019/20, 3944* (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling), p. 4.

¹⁶¹ Hoge Raad 9 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2677, r.o. 3.2.

Ook uit de conclusie van A-G Aben uit 2014 kan herleid worden dat hij meent dat psychische mishandeling niet onder art. 300 Sr valt.¹⁶² Hij stelt namelijk dat ‘benadeling van de gezondheid’ daadwerkelijk een verslechtering van het lichaam impliceert. Daarbij is vereist dat de gedraging van de verdachte de gezondheid van het slachtoffer heeft beïnvloed. Daarentegen is niet vereist dat de benadeling van de gezondheid van permanente aard is, uitzicht op herstel van de gezondheid kan ook leiden tot een bewezenverklaring van art. 300 lid 4 Sr.¹⁶³ Ter illustratie haalt A-G Aben in rechtsoverweging 17 het Duitse recht aan. Op grond van art. 223 StBG is zowel lichamelijke mishandeling als gezondheidsbeschadiging strafbaar. Dit laatste behelst het teweegbrengen, verergeren of in stand houden van een ziekelijke toestand. Het enkele risico op gezondheidsbeschadiging is daarbij onvoldoende, daadwerkelijke schade is vereist.¹⁶⁴ Het Duitse recht impliceert – zoals A-G Aben ook stelt – dat psychische mishandeling gepaard moet gaan met een inbreuk op de lichamelijke integriteit om strafbaar te zijn onder art. 233 StBG (in Nederland: art. 300 Sr).

In tegenstelling tot wat A-G Bleichrodt en A-G Aben concludeerden, oordeelde het Hof in Den Bosch in 2001 dat psychische mishandeling wel onder art. 300 Sr valt.¹⁶⁵ In deze zaak werd een vader verdacht van het aantasten van de mentale en/of fysieke integriteit van zijn dochter door haar te kleineren, uit te schelden, te controleren en te vernederen. Daarom is de vader subsidiair de opzettelijke benadeling van de gezondheid (art. 300 lid 4 Sr) tenlastegelegd. Het hof oordeelde dat er geen reden bestaat om “het veroorzaken van een psychische ongesteldheid niet als een benadeling van de gezondheid te kwalificeren”.¹⁶⁶ Dit oordeel impliceert dat het Hof in Den Bosch meent dat psychische mishandeling onder de benadeling van de gezondheid van art. 300 lid 4 Sr past.

In 2017 oordeelde het Hof Den Haag eveneens dat psychische mishandeling onder art. 300 Sr valt.¹⁶⁷ In deze zaak kleinerde een vader zijn kinderen en sloot ze op een in kamer. Volgens het hof kan dit aangemerkt worden als psychische mishandeling.¹⁶⁸ Vervolgens buigt het hof zich over de vraag of de psychische mishandeling valt onder de mishandeling zoals deze is opgenomen in art. 300 Sr. Allereerst wordt opgemerkt dat in art. 300 Sr niet gesproken wordt over psychische mishandeling. Desondanks meent het hof dat niet uitgesloten kan worden dat de wetgever ook de mentale integriteit beoogde te beschermen met dit artikel. De benadeling van de gezondheid zoals deze in lid 4 van art. 300 Sr is opgenomen biedt daarbij volgens het hof de uitkomst, omdat dit lid niet enkel het veroorzaken van pijn of letsel strafbaar stelt, maar ook mishandeling van de mentale gesteldheid. Het hof stelt daarbij wel dat niet iedere kleinerende of denigrerende opmerking als psychische mishandeling kan worden aangemerkt, dit is afhankelijk van de omstandigheden van het geval, waaronder de aard van de gedraging en de omstandigheden waaronder deze is verricht. Toegepast op de onderhavige zaak is sprake van psychische mishandeling op grond van art. 300 lid 4 Sr, daar de gedragingen plaatsvonden gedurende een langere periode en zich afspeelden in de thuissituatie.¹⁶⁹ Concluderend acht het Hof Den Haag dat psychische mishandeling – afhankelijk van de omstandigheden van het geval - onder art. 300 lid 4 Sr valt.

Het oordeel van de Rechtbank Midden-Nederland uit 2022 sluit aan bij de zojuist genoemde uitspraak van het Hof Den Haag uit 2017. De rechtbank meent namelijk dat psychische mishandeling leidt tot benadeling van de gezondheid en daarom strafbaar is op grond van art. 300 lid 4 Sr. Of sprake is van psychische mishandeling is afhankelijk van de

---

¹⁶² Conclusie bij Hoge Raad 2 september 2014, ECLI:PHR:2014:1888.

¹⁶³ Conclusie bij Hoge Raad 2 september 2014, ECLI:PHR:2014:1888, r.o. 15.

¹⁶⁴ Conclusie bij Hoge Raad 2 september 2014, ECLI:PHR:2014:1888, r.o. 17.

¹⁶⁵ Gerechtshof Den Bosch 3 maart 2001, ECLI:NL:GSHE:2001:AB0835.

¹⁶⁶ Gerechtshof Den Bosch 3 maart 2001, ECLI:NL:GSHE:2001:AB0835, r.o. III.1.

¹⁶⁷ Gerechtshof Den Haag 31 mei 2017: ECLI:NL:GHDHA:2017:1539.

¹⁶⁸ Gerechtshof Den Haag 31 mei 2017: ECLI:NL:GHDHA:2017:1539, onder ‘nadere bewijsoverwegingen’.

¹⁶⁹ Gerechtshof Den Haag 31 mei 2017: ECLI:NL:GHDHA:2017:1539, onder ‘nadere bewijsoverwegingen’.

omstandigheden van het geval, namelijk van de aard van de gedragingen van de verdachte en de omstandigheden waaronder deze zijn verricht.¹⁷⁰

4.5 Psychische mishandeling en art. 300 Sr volgens de literatuur

Naast de wetgever en de rechtspraak hebben auteurs zich eveneens uitgelaten over de vraag of psychische mishandeling onder art. 300 Sr behoort te vallen. In het commentaar van Machielse op art. 300 Sr is te lezen dat hij meent dat onder benadeling van de psychische gezondheid verstaan moet worden ‘benadeling van de gezondheid’ zoals dit in art. 300 lid 4 opgenomen is. Ter onderbouwing haalt hij art. 82 lid 2 Sr aan, waarin staat dat onder zwaar lichamelijk letsel ook een verstoring van de verstandelijke vermogens die langer dan vier weken geduurd heeft verstaan moet worden. Hieromtrent stelt Machielse dat hij niet inziet waarom een verstoring van de verstandelijke vermogens korter dan vier weken, door bijvoorbeeld het blootstellen aan schokkende psychische indrukken, niet onder art. 82 lid 2 Sr zou moeten vallen. Daarnaast stelt hij dat de psychische gezondheid taalkundig gezien onder gezondheid in het algemeen valt en dat medisch gezien vaak ook een wisselwerking tussen beide bestaat.¹⁷¹

Ook Baaijens-Van Geloven noemt art. 82 lid 2 Sr als aanknopingspunt om psychische mishandeling onder art. 300 Sr te kunnen plaatsen. Hierbij merkt de auteur echter wel op dat het erop lijkt dat het de bedoeling van de wetgever is geweest om op grond van art. 82 lid 2 Sr een verstoring van het psychische intellect strafbaar te stellen, in plaats van andere psychische verstoringen. Deze conclusie baseert de auteur op de uitspraak van het Hof Den Bosch in 2001.¹⁷² Baaijens-Van Geloven concludeert dat psychische mishandeling een strafbaar feit kan opleveren op grond van art. 300 Sr. Daarbij stelt ze dat dit evident is indien de psychische mishandeling pijn of letsel teweegbrengt. Wanneer hier geen sprake van is biedt de benadeling van de gezondheid krachtens art. 300 lid 4 aanknopingspunten voor strafbaarheid van psychische mishandeling.¹⁷³

In 2023 stelden Timmers, Dreissen & Janssen dat door art. 300 lid 4 Sr extensief te interpreteren, psychische mishandeling als benadeling van de gezondheid gekwalificeerd kan worden. Hierdoor is een ‘eigen’ strafbaarstelling van psychische mishandeling volgens hen niet nodig. Ter illustratie halen Timmers, Dreissen & Janssen lagere rechtspraak omtrent psychische kindermishandeling aan, bijvoorbeeld de uitspraak van de Rechtbank Midden-Nederland uit 2022.¹⁷⁴ Verdachte heeft zich in deze zaak schuldig gemaakt aan de fysieke en psychische mishandeling van zijn twee dochters door ze onder andere te slaan, te stompen, te kleineren en uit te schelden. De rechtbank oordeelde: “de in artikel 300, vierde lid, van het Wetboek van Strafrecht genoemde gelijkstelling van mishandeling met benadeling van de gezondheid biedt aanknopingspunten voor strafbaarheid van niet alleen het veroorzaken van lichamelijke pijn, letsel of onlust, maar ook voor mishandeling van psychische aard. De rechtbank is in dit verband van oordeel dat het voor de vraag of een gedraging kan worden aangemerkt als psychische mishandeling aankomt op de omstandigheden van het geval, waaronder de aard van de gedraging van de verdachte en de omstandigheden waaronder deze is verricht.”¹⁷⁵ Deze extensieve uitleg moet volgens Timmers e.a. wel nog door de Hoge Raad bevestigd worden.¹⁷⁶ Dat is immers, zoals ook uit paragraaf 4.4 volgt, nog niet gedaan.

De auteurs Ligthart e.a. benadrukken daarnaast dat het moeilijk is aan psychische mishandeling gelinkte begrippen helder te beschrijven en af te bakenen in de wet. Een

¹⁷⁰ Rechtbank Midden-Nederland 28 januari 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:263, r.o. 4.3.

¹⁷¹ Machielse in Noyon, Langemeijer & Rimmelink 2015, ‘aant. 3’.

¹⁷² Baaijens-Van Geloven 2005, p. 15

¹⁷³ Baaijens-Van Geloven 2005, p. 20

¹⁷⁴ Rechtbank Midden-Nederland 10 juni 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:2242.

¹⁷⁵ Rechtbank Midden-Nederland 10 juni 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:2242, r.o. 4.3.

¹⁷⁶ Timmers, Dreissen & Janssen 2023, p. 118.

afbakening van psychische mishandeling in de wet is echter volgens hen wel van belang, gezien het legaliteitsbeginsel, indien men burgers wenst te beschermen tegen ongewenste inmengingen in de geest.¹⁷⁷ Daarnaast gaan de auteurs in hun artikel verder in op het belang van een strafbaarstelling van psychische mishandeling ter bescherming van het legaliteitsbeginsel. Op grond van dit beginsel kan men immers niet bestraft worden voor een gedraging die niet is opgenomen in het Wetboek van Strafrecht. Afgaande op hetgeen Ligthart e.a. schreven houdt dit in dat indien men de psychische mishandeling strafrechtelijk aan wil pakken, de psychische mishandeling als delict in de wet dient te worden opgenomen. Dit legaliteitsbeginsel heeft immers tot doel de rechtszekerheid te dienen. Doordat de psychische mishandeling niet met zo veel woorden in het Wetboek van Strafrecht is opgenomen, is het voor burgers niet duidelijk dat dit strafbaar is en is de rechtszekerheid dus niet gediend. Zoals ook in hoofdstuk 1 staat omschreven, kent het legaliteitsbeginsel drie deelnormen. *De nullem crimen* deelnorm houdt in dat geen feit strafbaar is dat niet in het Wetboek van Strafrecht staat. Deze deelnorm sluit aan bij hetgeen Ligthart e.a. stelden, zoals hierboven besproken. De tweede deelnorm stelt dat het legaliteitsbeginsel overheidsoptreden legitimeert. Wanneer de psychische mishandeling strafbaar gesteld wordt in het Wetboek van Strafrecht, biedt dit de overheid de mogelijkheid om de psychische mishandeling ook daadwerkelijk strafrechtelijk aan te pakken door bijvoorbeeld het inzetten van opsporingsbevoegdheden. Tot slot is de laatste deelnorm van het legaliteitsbeginsel de *nulla poena* deelnorm op grond waarvan geen hogere straffen mogen worden opgelegd dan omschreven in de wet. Als psychische mishandeling opgenomen wordt in het Wetboek van Strafrecht is het daarmee duidelijk voor burgers wat de strafbedreiging is die staat op overtreding van deze wet.

4.6 Tussenconclusie

In dit hoofdstuk stond de vraag centraal: *Wat houdt psychische mishandeling op grond van art. 300 Sr in?* Op grond van de bevindingen uit dit hoofdstuk kan geconcludeerd worden dat de meningen verdeeld zijn over het antwoord op de vraag of psychische mishandeling strafbaar is krachtens art. 300 Sr. Als men de wettekst van art. 300 Sr leest is ook niet duidelijk welke fysieke handelingen strafbaar zijn, enkel de mishandeling en de verschillende gevolgen zijn immers opgenomen in de wet. In de rechtspraak zijn echter talloze voorbeelden te vinden van fysieke gedragingen die aangemerkt kunnen worden als mishandeling. Zie bijvoorbeeld de uitspraken die zijn aangehaald in paragraaf 3.4. Ondanks het gegeven dat de wettekst het niet met zo veel woorden omschrijft, is dus voor eenieder wel duidelijk welke fysieke handelingen kunnen leiden tot een bewezenverklaring van art. 300 Sr. Ten aanzien van de psychische mishandeling ligt dit genuanceerder. Ook dit type volgt niet – zoals uit de analyse van de bestanddelen in paragraaf 4.2 blijkt – uit de wettekst van art. 300 Sr. Ten aanzien van de psychische mishandeling is er voor wat betreft de strafbaarheid op grond van art. 300 Sr, in tegenstelling tot bij de fysieke mishandeling, nog veel onduidelijkheid vanuit de wetgever, in de rechtsspraak en de wetenschappelijke literatuur. Vanwege de onduidelijkheid over de strafbaarheid van psychische mishandeling krachtens art. 300 Sr kan men concluderen dat de psychische mishandeling niet strafbaar is op grond van art. 300 Sr. Ook kan men deze conclusie trekken op grond van het legaliteitsbeginsel daar een gedraging niet strafrechtelijk aangepakt kan worden indien deze gedraging niet opgenomen is in het Wetboek van Strafrecht. Het dient de rechtszekerheid als psychische mishandeling wordt opgenomen in het Wetboek van Strafrecht.

---

¹⁷⁷ Ligthart e.a. 2023, p. 181.

HOOFDSTUK 5: MEERWAARDE VAN ART. 285BA TEN OPZICHTE VAN ART. 300 SR

5.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is onderzoek gedaan naar wat conversiehandelingen zijn, of deze handelingen aangemerkt kunnen worden als psychische mishandeling en de strafbaarheid van psychische mishandeling. Daarbij is geconcludeerd dat bepaalde conversiehandelingen als psychische mishandeling aangemerkt kunnen worden. In dit hoofdstuk wordt het in hoofdstuk 4 gedane onderzoek naar psychische mishandeling en art. 300 Sr doorgetrokken naar psychische mishandeling door conversiehandelingen, dit brengt de volgende deelvraag met zich mee: *‘Welke meerwaarde heeft het voorgestelde art. 285ba Sr voor de bestrafing van conversiehandelingen ten opzichte van art. 300 Sr?’* In paragraaf 5.2 wordt daarom allereerst onderzocht of conversiehandelingen strafbaar zijn op grond van art. 300 Sr. Vervolgens wordt in paragraaf 5.3 onderzocht hoe de strafbaarheid van conversiehandelingen er onder het voorgestelde artikel 285ba Sr uit komt te zien. Deze paragraaf vertoont gelijkenissen met paragraaf 2.3. In laatstgenoemde paragraaf wordt echter enkel ingegaan op wat het Wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen globaal inhoudt, zoals welke strafbedreiging op overtreding van de beoogde wet staat en wordt een summiere toelichting op de strafbare gedraging gegeven. Deze strafbare gedraging wordt nader onderzocht in paragraaf 5.3. Door dieper in te gaan op de gedragingen welke de initiatiefnemers beoogd hebben strafbaar te stellen krachtens art. 285ba Sr wordt onderzocht wat de meerwaarde is van dit artikel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen ten opzichte van art. 300 Sr. Vervolgens worden in paragraaf 5.4 de bevindingen in de twee voorafgaande paragrafen met elkaar vergeleken. Tot slot volgt een tussenconclusie in paragraaf 5.5.

5.2 Conversiehandelingen en art. 300 Sr

Mishandeling kan zowel fysiek als psychisch plaatsvinden. Op grond van art. 300 Sr dient de mishandeling een bepaald gevolg met zich te brengen. Deze gevolgen staan – zoals omschreven in paragraaf 4.2.4 – in lid 1 t/m 4 van dit artikel, te weten: pijn of letsel, zwaar lichamelijk letsel, de dood en benadeling van de gezondheid. In het onderzoek van Bureau Beke is geconcludeerd dat conversiehandelingen onder andere gepaard kunnen gaan met fysiek geweld.¹⁷⁸ Onder de handelingen die deze gevolgen teweeg kunnen brengen verstaat het Expertisecentrum huiselijk geweld en kindermishandeling “alle vormen van lichamelijk geweld zoals slaan, schoppen, bijten, knijpen, krabben, aan haren trekken of brandwonden toebrengen”.¹⁷⁹ In hoofdstuk 2 van deze masterscriptie werd het verhaal van Jacques Zonne aangehaald. Hij leefde twee jaar op een boerderij waar hij aan conversiehandelingen werd onderworpen. Eén van deze handelingen was het onderdompelen in een zwembad. Gelet op de betekenis die de Hoge Raad in 2015 aan mishandeling toekende kan deze handeling aangemerkt worden als fysieke mishandeling, het brengt immers een hevige onaangename gewaarwording aan het lichaam met zich mee. In 2017 omschreef de Rechtbank Amsterdam dit criterium als “een zeer onaangename fysieke ervaring”.¹⁸⁰ Het ongewild ondergedompeld worden in water kan worden ervaren als een onaangename fysieke ervaring en is daarmee fysieke mishandeling. Het verhaal van Jacques Zonne is een voorbeeld van hoe iemand fysiek mishandeld is met als doel te genezen van homoseksualiteit of de genderidentiteit aan te passen aan de heersende norm. Het is evident dat dergelijke typen conversiehandelingen strafbaar zijn op grond van art. 300 Sr, ze omvatten immers een lichamelijke component.

---

¹⁷⁸ Van Wijk e.a. 2020, p. 36.

¹⁷⁹ “Lichamelijk geweld en lichamelijke verwaarlozing”, expertisecentrum-hgkm.nl.

¹⁸⁰ Rechtbank Amsterdam 2 maart 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:1740, r.o. 3.

Dit ligt anders ten aanzien van de psychische mishandeling die gepaard gaat met conversiehandelingen. In hoofdstuk 3 is reeds geconcludeerd dat conversiehandelingen ook aangemerkt kunnen worden als psychische mishandeling. De conversiehandelingen kunnen immers plaatsvinden door iemand te intimideren, te terroriseren, te manipuleren of door iemand in een sociaal isolement te plaatsen. Dit zijn gedragingen die zowel het WODC¹⁸¹ als auteurs Woicik e.a.¹⁸² aanmerken als zijnde psychische mishandeling. Vervolgens rijst de vraag of deze psychische mishandeling door conversiehandelingen onder art. 300 Sr past. In hoofdstuk 4 is onderzocht of de psychische mishandeling in zijn algemeen onder dit artikel past. Daarbij zijn de visies van de wetgever, de rechtspraak en de literatuur de revue gepasseerd. De meningen over de strafbaarheid van psychische mishandeling onder art. 300 Sr zijn verdeeld. Zo stellen de A-G's Bleichrodt en Aben dat psychische mishandeling niet strafbaar is op grond van art. 300 Sr wegens het missen van een lichamelijke component. Twee gerechtshoven en een aantal auteurs stellen daarentegen dat psychische mishandeling wel strafbaar is op grond van art. 300 Sr, omdat het een benadeling van de gezondheid oplevert, er een wisselwerking tussen lichamelijk en psychisch letsel is en art. 82 lid 2 Sr een aanknopingspunt biedt om psychische mishandeling op grond van art. 300 Sr strafbaar te stellen. Het hof in Den Bosch stelde in 2017 dat bij de beoordeling van de strafbaarheid van psychische mishandeling krachtens art. 300 Sr gekeken moet worden naar de omstandigheden van het geval, waaronder naar de aard van de gedraging en naar de omstandigheden waaronder deze is verricht.¹⁸³

Door het verschil in visies op de strafbaarheid van psychische mishandeling onder art. 300 Sr is in paragraaf 4.6 geconcludeerd dat de psychische mishandeling niet valt onder art. 300 Sr, ondanks dat enkele hoven deze mening niet delen. Op grond van het materiële legaliteitsbeginsel is immers geen feit strafbaar dat niet in de wet staat (art. 1 Sr). Het delict psychische mishandeling staat niet in de wet en is daarom op grond van het legaliteitsbeginsel niet strafbaar. Fysieke mishandeling staat echter ook niet met zo veel woorden in de wet, omdat art. 300 Sr een kwalificatiedelict betreft en geen gedraging. Uit de rechtspraak, wetgeving en literatuur volgt – in tegenstelling tot psychische mishandeling – dat de mishandeling zoals bedoeld in art. 300 Sr fysiek plaatsvindt. Dit blijkt tevens uit de gevolgen die gekoppeld worden aan de mishandeling, volgend uit lid 1 t/m 4 behorend bij art. 300 Sr. Het zojuist genoemde legaliteitsbeginsel heeft tot doel de rechtszekerheid te dienen. In het kader van de strafbaarheid van psychische mishandeling is er een dermate verschil in visie dat dit de rechtszekerheid niet dient. Het is immers voor burgers niet duidelijk of psychische mishandeling strafbaar is onder art. 300 Sr. Dit kan ook niet van hen verwacht worden als rechtsgeleerden het hier nog niet over eens zijn.

Daar de psychische mishandeling niet strafbaar is onder art. 300 Sr is ook de psychische mishandeling door conversiehandelingen niet strafbaar onder dit artikel. Enkel de fysieke mishandeling waarmee gepoogd wordt de homoseksualiteit te veranderen of de genderidentiteit aan te passen aan de heersende norm valt onder art. 300 Sr.

5.3 Conversiehandelingen en art. 285ba Sr

Om iedere vorm van conversiehandelingen strafbaar te stellen en kwetsbare slachtoffers die hieraan zijn onderworpen te beschermen is het wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen ingediend in 2022.¹⁸⁴ Uit de wettekst van art. 285ba Sr (opgenomen in paragraaf 2.3.1) blijkt dat beoogd is handelingen die pogen de homoseksualiteit of de genderidentiteit aan te passen aan de heersende norm strafbaar te stellen. In welke vorm deze

---

¹⁸¹ Alink e.a. 2018, p. 92-93.

¹⁸² Woicik e.a. 2019, p. 23.

¹⁸³ Gerechtshof Den Haag 31 mei 2017: ECLI:NL:GHDHA:2017:1539, onder 'nadere bewijsoverwegingen'.

¹⁸⁴ *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 2.

handelingen plaats dienen te vinden om strafbaar te zijn op grond van art. 285ba Sr wordt echter niet nader gespecificeerd in de wettekst. Van Bijsterveld stelt in dit kader dat de delictomschrijving “verreikend en onbestemd” is. In de wettekst wordt namelijk gesproken van ‘handelingen’, wat meervoud is. Volgens Van Bijsterveld impliceert dit dat sprake moet zijn van meerdere conversiehandelingen en dat bijvoorbeeld één enkel gesprek niet strafbaar is op grond van art. 285ba Sr. Daarnaast staat in lid 1 “die ertoe strekken” wat inhoudt dat daadwerkelijk verandering of onderdrukking van de homoseksualiteit of genderidentiteit beoogd moet zijn met de handelingen.¹⁸⁵ Ook auteurs Ligthart e.a. stellen dat de zinsnede “die ertoe strekken” impliceert dat conversiehandelingen met een ander doel dan het veranderen of onderdrukken van de homoseksualiteit of genderidentiteit niet strafbaar zijn onder art. 285ba Sr. Zij stellen daarbij dat mentale manipulatie in het kader van bijvoorbeeld politiek en financiën niet binnen de reikwijdte van dit artikel past.¹⁸⁶ Een terechte vraag die Van Bijsterveld stelt is: “hoe ingrijpend of indringend moeten de handelingen zijn om onder de strafbaarheid te vallen?”. Noch over de handelingen an sich noch over de mate waarin de handelingen uitgevoerd worden laat de wettekst van art. 285ba Sr zich uit.

Over de reikwijdte van handelingen die strafbaar zijn op grond van art. 285ba Sr en of deze ook psychische mishandeling omvatten, dient de memorie van toelichting behorende bij het wetsvoorstel geraadpleegd te worden. Allereerst stellen de initiatiefnemers dat in de wettekst bewust niet wordt gesproken over conversietherapie. Reden hiervoor is dat volgens de indieners ‘therapie’ een behandeling van medische aard kan betekenen terwijl conversiehandelingen niet altijd medisch hoeven te zijn. Daarnaast stellen de initiatiefnemers dat niet alle vormen van conversiehandelingen die in de internationale literatuur genoemd worden strafbaar zijn krachtens art. 285ba Sr. In de voorgestelde wet wordt expliciet het veranderen of onderdrukken van homoseksualiteit en genderidentiteit strafbaar gesteld. Met onderdrukken wordt het ‘wegstoppen’ van gevoelens die uit homoseksualiteit of genderidentiteit voortkomen bedoeld. De initiatiefnemers noemen hierbij als voorbeeld pseudo-psychotherapeutische sessies ter onderdrukking van bijvoorbeeld homoseksuele gevoelens of het toedienen van libidoremmende medicatie. Ook merken de indieners op dat het enkele afkeuren van de homoseksualiteit of genderidentiteit niet onder de ‘handelingen’ valt die in art. 285ba Sr strafbaar zijn gesteld.¹⁸⁷ Onder deze handelingen vallen ook geen behandelingen vanuit een verantwoorde medische beroepsuitoefening, zoals een geslachtsverandering. Dit is immers wat de initiatiefnemers wensen te beschermen met de strafbaarstelling: iedereen die zich niet identificeert met het aangeboren geslacht moet de mogelijkheid hebben zich te laten opereren naar een ander geslacht. Een ander voorbeeld van een verantwoorde medische ingreep die niet onder de ‘handelingen’ van art. 285ba Sr valt is het toedienen van libidoverlagende medicatie ter behandeling van parafilieën, hoewel dit wel zou kunnen worden gezien als onderdrukking van de seksuele gerichtheid.¹⁸⁸ Deze voorbeelden van medische exceptie komen enkel toe aan medische professionals. Dergelijke handelingen die niet vanuit de medische exceptie worden uitgevoerd kunnen dan wel weer onder de reikwijdte van art. 285ba Sr vallen.¹⁸⁹

Tot slot laten de initiatiefnemers zich in de memorie van toelichting bij art. 285ba Sr uit over conversiehandelingen als zijnde mishandeling. Conversiehandelingen kunnen volgens de indieners immers plaatsvinden door bijvoorbeeld shocktherapie of het toedienen van medicijnen, wat een fysieke mishandeling impliceert. Daarnaast menen zij dat conversiehandelingen ook de vorm van pseudo-psychotherapeutische sessies en stelselmatig

---

¹⁸⁵ Van Bijsterveld 2023, p. 4.

¹⁸⁶ Ligthart e.a. 2023, p. 177.

¹⁸⁷ *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 16.

¹⁸⁸ *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 17.

¹⁸⁹ *Kamerstukken II* 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 18.

exorcisme kunnen aannemen, wat meer psychische mishandeling impliceert. De indieners merken daarbij op dat dit speculatieve vormen van conversiehandelingen zijn daar er nog geen jurisprudentie over is geweest. Wel concluderen zij dat dit vormen van mishandeling met zich brengt – namelijk in de psychologische zin – die niet strafbaar zijn op grond van art. 300 Sr en waarvoor art. 285ba Sr een uitkomst kan bieden.¹⁹⁰

Op de vraag van Van Bijsterveld “hoe ingrijpend moeten de handelingen zijn?” wordt antwoord gegeven door de initiatiefnemers in de memorie van toelichting. Zij stellen dat bij de beoordeling van de handelingen gekeken moet worden naar de aard, de duur, de frequentie, de intensiteit van de gedragingen en naar de omstandigheden waaronder deze gedragingen hebben plaatsgevonden.¹⁹¹

5.4 Vergelijking van conversiehandelingen onder art. 300 Sr en art. 285ba Sr

In de paragrafen 5.2 en 5.3 is onderzocht op welke manier conversiehandelingen strafbaar zijn op grond van zowel art. 300 Sr als art. 285ba Sr. In deze paragraaf worden beide artikelen met elkaar vergeleken. Om het verschil tussen mishandeling door conversiehandelingen en mishandeling die geen conversie tot doel heeft aan te tonen wordt deze laatstgenoemde categorie in deze paragraaf aangeduid als ‘gewone’ mishandeling. Dit wordt enkel voor de leesbaarheid gedaan, hier wordt absoluut niet mee bedoeld dat mishandeling die geen conversie tot doel heeft ‘gewoon’, ‘gebruikelijk’, ‘doorsnee’ of iets van een dergelijke strekking is. Mishandeling is immers – in elke hoedanigheid en met welk doel dan ook – niet ‘gangbaar’, dat vooropgesteld.

Art. 300 Sr is – zoals eerder benoemd – een kwalificatiedelict en bevat daarom geen strafbare gedraging. Desalniettemin is op grond van de jurisprudentie en literatuur duidelijk welke gedragingen als mishandelingsgedragingen aangemerkt dienen te worden. De handelingen die als fysieke mishandeling aangemerkt kunnen worden volgens het Expertisecentrum, te weten slaan, schoppen, bijten, knijpen, krabben, aan haren trekken of brandwonden toebrengen¹⁹² kunnen immers de gevolgen teweegbrengen zoals omschreven in art. 300 Sr. Deze gevolgen zijn: pijn of letsel (lid 1), zwaar lichamelijk letsel (lid 2), de dood (lid 3) of benadeling van de gezondheid (lid 4). Deze gevolgen kunnen ook ontstaan na fysieke handelingen die pogen de homoseksuele te veranderen of de homoseksuele gevoelens te onderdrukken. In het onderzoek van Bureau Beke is immers geconcludeerd dat conversiehandelingen onder andere gepaard kunnen gaan met fysiek geweld.¹⁹³ Daarmee kan vastgesteld worden dat zowel ‘gewone’ fysieke mishandeling als fysieke mishandeling door conversiehandelingen strafbaar zijn op grond van art. 300 Sr.

Dit is anders ten aanzien van ‘gewone’ psychische mishandeling. Eerder in dit onderzoek is immers vastgesteld dat er nog veel onduidelijkheid is over de vraag of psychische mishandeling strafbaar is krachtens art. 300 Sr. Daar niet eenduidig gesteld kan worden dat psychische mishandeling onder art. 300 Sr valt, kan men dit ook niet stellen ten aanzien van de psychische mishandeling die voortkomt uit conversiehandelingen. Hoewel de Afdeling advisering van de Raad van State meent dat art. 300 Sr een aanknopingspunt biedt voor het strafbaar stellen van mishandeling¹⁹⁴ door conversiehandelingen kan echter geconcludeerd worden dat enkel de fysieke mishandeling door conversiehandeling strafbaar is op grond van art. 300 Sr.

---

¹⁹⁰ *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 3 (MvT), p. 21.

¹⁹¹ *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 3 (MvT), p. 28.

¹⁹² “Lichamelijk geweld en lichamelijke verwaarlozing”, expertisecentrum-hgkm.nl.

¹⁹³ Van Wijk e.a. 2020, p. 36.

¹⁹⁴ *Kamerstukken II 2023/24*, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 11.

Om de psychische mishandeling door conversiehandelingen toch strafbaar te stellen biedt het voorgestelde art. 285ba Sr volgens de initiatiefnemers de uitkomst.¹⁹⁵ De indieners van het voorstel menen dat met de wet expliciet het veranderen of onderdrukken van homoseksualiteit en genderidentiteit strafbaar wordt. De initiatiefnemers noemen in het Wetsvoorstel als voorbeeld van psychische mishandeling door conversiehandelingen pseudo-psychotherapeutische sessies ter onderdrukking van homoseksuele gevoelens.¹⁹⁶ Daarmee kan gesteld worden dat handelingen, die pogen de homoseksualiteit of genderidentiteit te veranderen of te onderdrukken, welke een negatieve invloed hebben op de geestesgesteldheid van de persoon die ze ondergaat, strafbaar zijn krachtens art. 285ba Sr. Dit geldt echter niet voor ‘gewone’ psychische mishandeling. Op grond van art. 285ba Sr dienen de handelingen er immers toe te strekken de seksuele gerichtheid of genderidentiteit aan te passen. De ‘gewone’ psychische mishandeling die dit doel niet heeft is dus niet strafbaar krachtens art. 285ba Sr.

Hetzelfde geldt voor ‘gewone’ fysieke mishandeling. Ook deze handelingen hebben niet tot doel de seksuele gerichtheid of genderidentiteit aan te passen en zijn daarmee niet strafbaar krachtens art. 285ba Sr. Fysieke mishandeling door conversiehandelingen is daarentegen wel strafbaar krachtens art. 285ba Sr. De indieners van het wetsvoorstel noemen schoktherapie en het toedienen van medicijnen als voorbeeld van conversiehandelingen die strafbaar zijn krachtens art. 285ba Sr.¹⁹⁷

In tegenstelling tot art. 300 Sr biedt art. 285ba Sr dus wel de mogelijkheid psychische mishandeling strafrechtelijk aan te pakken. Echter, enkel voor wat betreft psychische mishandeling die ertoe strekt de genderidentiteit of homoseksualiteit te veranderen of de homoseksuele gevoelens te onderdrukken. ‘Gewone’ psychische mishandeling valt niet onder de reikwijdte van art. 285ba Sr en is daarmee – mocht het komen tot een invoering van art. 285ba Sr – nog steeds niet met zo veel woorden strafbaar gesteld.

5.5 Tussenconclusie

In dit hoofdstuk stond de vraag: *‘Welke meerwaarde heeft het voorgestelde art. 285ba Sr voor de bestraffing van conversiehandelingen ten opzichte van art. 300 Sr?’* centraal. Daartoe is in paragraaf 5.2 allereerst bezien hoe conversiehandelingen strafbaar kunnen zijn op grond van art. 300 Sr. Hieruit volgt de conclusie dat fysieke mishandeling door conversiehandelingen strafbaar is op grond van art. 300 Sr maar psychische mishandeling door conversiehandelingen niet. Met het oog op het legaliteitsbeginsel en gezien de onenigheid in de literatuur en rechtspraak kan men niet anders concluderen dan dat de psychische mishandeling niet strafrechtelijk krachtens art. 300 Sr aangepakt kan worden. Daar dit type mishandeling niet strafbaar is op grond van art. 300 Sr, kan het niet anders dan dat de psychische mishandeling die voortkomt uit conversiehandelingen ook niet strafbaar is op grond van art. 300 Sr. Vervolgens is in paragraaf 5.3 onderzocht op welke wijze conversiehandelingen strafbaar zijn op grond van art. 285ba Sr. Op grond van de bij art. 285ba Sr behorende memorie van toelichting, is zowel fysieke als psychische mishandeling door conversiehandelingen strafbaar krachtens dit artikel.

De zojuist aangehaalde paragrafen komen samen in paragraaf 5.4, waar de strafbaarheid van conversiehandelingen op grond van art. 300 Sr wordt vergeleken met de strafbaarheid krachtens art. 285ba Sr. Uit deze vergelijking is gebleken dat op grond van art. 300 Sr zowel fysieke mishandeling door conversiehandelingen als fysieke mishandeling zonder conversiehandelingen als doel strafbaar zijn. Psychische mishandeling (al dan niet door

---

¹⁹⁵ *Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 21.*

¹⁹⁶ *Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 21.*

¹⁹⁷ *Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT), p. 21.*

conversiehandelingen) is echter niet strafbaar krachtens art. 300 Sr. Ten aanzien van een strafbaarstelling voor psychische mishandeling door conversiehandelingen biedt art. 285ba Sr vervolgens de uitkomst. Ook fysieke mishandeling door conversiehandelingen is strafbaar krachtens het voorgestelde art. 285ba Sr. Wat echter niet onder dit artikel valt is zowel de fysieke als de psychische mishandeling die geen conversie tot doel heeft.

HOOFDSTUK 6: CONCLUSIE

In 2022 is het Wetsvoorstel ter strafbaarstelling van conversiehandelingen ingediend.¹⁹⁸ De Afdeling advisering van de Raad van State zag de meerwaarde van een dergelijke strafbepaling niet daar ons Wetboek van Strafrecht het delict ‘mishandeling’ in art. 300 Sr al kent, op grond waarvan conversiehandelingen volgens hen strafbaar zijn.¹⁹⁹ Deze ontwikkelingen zijn de aanleiding geweest voor dit wetenschappelijke onderzoek. De vraag die dan ook centraal staat in deze masterthesis is: *‘In hoeverre heeft voor de bestraffing van conversiehandelingen het voorgestelde art. 285ba Sr meerwaarde ten opzichte van bestraffing van deze handelingen als psychische mishandeling op grond van art. 300 Sr?’* In het onderzoek naar een antwoord op deze vraag passeerden vier deelvragen de revue aan welke ieder een eigen hoofdstuk is gewijd.

Concluderend is het antwoord op deze vraag dat invoering van art. 285ba Sr nodig is naast het al bestaande art. 300 Sr. Onder de reikwijdte van dit laatstgenoemde artikel vallen immers niet beide vormen van mishandeling, te weten fysieke en psychische mishandeling, ondanks dat conversiehandelingen wel kunnen leiden tot zowel fysieke als psychische mishandeling. Op het moment dat art. 285ba Sr niet ingevoerd wordt, zijn verschillende vormen van conversiehandelingen strafbaar op grond van het al bestaande art. 300 Sr. Echter, de handelingen die geen lichamelijk component omvatten, maar enkel een psychisch element kunnen dan niet strafrechtelijk worden aangepakt. Zoals de Afdeling advisering terecht stelde is de invoering van een strafbaarstelling van conversiehandelingen nodig om een signaal aan de maatschappij af te geven. Dit is daarentegen niet het enige doel wat bereikt zal worden door het invoeren van de strafbaarstelling, hoewel de Afdeling advisering dit wel meende.²⁰⁰ Naast het afgeven van een signaal zullen alle vormen van conversiehandelingen immers onder één strafbepaling vallen, wat tevens de rechtszekerheid dient. Een gevolg van het invoeren van art. 285ba Sr is echter dat psychische mishandeling waarbij niet beoogd wordt de homoseksualiteit of genderidentiteit te onderdrukken of te veranderen, nog steeds niet uitdrukkelijk strafbaar wordt. Ter afsluiting van dit onderzoek adviseer ik de wetgever om zich expliciet uit te laten over de vraag of psychische mishandeling waarbij conversie niet beoogd is strafbaar is krachtens art. 300 Sr, zodat de onduidelijkheid hierover verholpen wordt. Ten aanzien van conversiehandelingen biedt het beoogde artikel 285ba Sr mijns inziens de juiste grond om psychische mishandeling door conversiehandelingen strafrechtelijk aan te pakken. Mijn advies aan de wetgever is dan ook om dit Wetsvoorstel aan te nemen. De meerwaarde van het voorgestelde artikel 285ba Sr ten opzichte van art. 300 Sr zit immers in het signaal dat afgegeven wordt aan de maatschappij dat conversiehandelingen niet getolereerd worden, dat gehoor wordt gegeven aan de maatschappelijke verontwaardiging die heerst omtrent conversiehandelingen en dat het legaliteitsbeginsel en de rechtszekerheid gediend worden.

---

¹⁹⁸ *Kamerstukken II 2021/22*, 36178, nr. 3 (MvT), p. 1

¹⁹⁹ *Kamerstukken II 2023/24*, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 11-12.

²⁰⁰ *Kamerstukken II 2023/24*, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS), p. 1.

BRONNENLIJST

Literatuur

Akkermans e.a. 2020

M, Akkermans e.a. *'Prevalentiemonitor huiselijk geweld en seksueel geweld 2020'*, WODC en CBS: december 2020.

Alink e.a. 2018

L. Alink e.a. *'Nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen'*, WODC: 2018.

Baaijens-Van Geloven 2005

Y.G.M. Baaijens-Van Geloven, *'Is psychische mishandeling strafbaar?'*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005.

Belavusau 2023

U. Belavuseau, *'Conversion practices on LGBT+ people'*, European Parliament 2023.

Broeksteeg 2023

H. Broeksteeg, *'Verbod homogenezing dringt onterecht kerk binnen'*, *TijdschriftCDV* 2023.

Cleiren & Wolswijk

C.P.M. Cleiren & H.D. Wolswijk, *'Inleidende opmerkingen bij titel XX'*, Tekst & Commentaar.

De Groot 2022

D. de Groot, *'Bans on conversion 'therapies' – The situation in selected EU member states'*, European Parliamentary Research service 2022.

De Jongh 2011

S. de Jongh, *'Not all-in the game'*, *Advocatenblad*: 11 juli 2008.

Hoeboer e.a. 2021

C. Hoeboer e.a. *'The effect of parental emotional abuse on the severity and treatment of PTSD symptoms in children and adolescents'*, *Child abuse and neglect* 111: 2021.

Hutchinson 2020

L. Hutchinson, *'MEPs condemn LGBT conversion therapy in appeal to European Commission'*, *theparliamentmagazin.eu*, 12 oktober 2020.

Janssen, Dreissen & Juncker 2022

J.H.L.J. Janssen, W.H.B. Dreissen & K. Juncker, *'Naar een aparte strafbaarstelling van psychisch geweld?'*, Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool 2022.

Johnson 2022

Z.M. Johnson, *'A matter of speech or a matter of safety? International bans on conversion therapy and the constitutionality of Germany's partial ban for juveniles'*, *Oregon review of international law* 2022.

Kristen 2021

F. Kristen, *'Milieustrafrecht'* Deventer: Wolters Kluwer, Studiepockets Strafrecht, nr. 29.

Ligthart e.a. 2023

S. Ligthart e.a. *'Bescherming van de geest in het materiële strafrecht'*, Delikt en Delinkwent 2023.

Machielse

A.J. Machielse, *'Wetboek van Strafrecht: T.J. Noyon, G.E. Langemeijer en J. Remmelink'*, art. 300.

Nan 2014

J.S. Nan, *'Ingeblikte wederrechtelijkheid bij mishandeling'*, TPWS 2014/10.

Noyon, Langemeijer & Remmelink

T.J. Noyon, G.E. Langemeijer & J. Remmelink, *'Wetboek van Strafrecht art. 300 Sr'* bijgewerkt tot 1 mei 2015.

Oldenhuis 2019

F. T. Oldenhuis, *'Nashville-verklaring: over de grenzen van de vrijheid van godsdienst'*, NJB 2019/314.

Quak 2020

P.C. Quak, *'Noodweer bij eenvoudige mishandeling: vrijspraak of OVAR'*, Nederlands Tijdschrift voor Strafrecht 2020/6.

Rodenburg 2021

G. Rodenburg, *'Onzichtbare tralies: de impact van psychische mishandeling'*, GGZ Vaktijdschrift: 2021.

Sap 2022

J.W. Sap, *'Verbod homogenizing dringt onterecht kerk binnen'*, Tijdschrift Christen Democratische Verkenningen 2023.

Schmidt 1891

H.J. Schmidt, *'Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht'*, Haarlem: Tjeenk Willink 1891

Spinazzola e.a. 2014

J. Spinazzola e.a. *'Unseen wounds: the contribution of psychological maltreatment to child and adolescent mental health and risk outcomes'*, American Psychological Association: 2014.

Timmers, Dreissen & Janssen 2023

R.W. Timmers, W.H.B. Dreissen & J.H.L.J. Janssen, *'Een zelfstandige strafbaarstelling van psychisch geweld: Voor- en tegenargumenten, hoe nu verder?'*, Open Universiteit 2023.

Van Bemmelen & Van Veen 1990

J.M. van Bemmelen & T.H.W. Van Veen, *'Het materiële strafrecht: bijzondere delicten'*, Haarlem: Tjeenk Willink 1990.

Van Bijsterveld 2023

S. van Bijsterveld, 'Strafbaarstelling conversiehandelingen – wenselijk en nodig?', Tijdschrift voor religie, recht en beleid 2023.

Van Wijk e.a. 2020

A. van Wijk e.a. 'Voor de verandering: een exploratief onderzoek naar pogingen tot het veranderen van seksuele gerichtheid en genderidentiteit in Nederland', Bureau Beke en Ateno 2020.

Vleugel 2018

A. Vleugel, 'Forum internum en forum externum', Het juridische begrip van godsdienst, Serie Staat en Recht: 2018.

Woicik e.a. 2019

K. Woicik e.a. 'Plegers van partnergeweld en kindermishandeling: verschillen, overeenkomsten en overlap' WODC Ministerie van Justitie en Veiligheid: 2019.

Onlinebronnen

"Lichamelijk geweld en lichamelijke verwaarlozing", expertisecentrum-hgkm.nl.

'Europees Parlement', parlement.com.

'Wereldgezondheidsorganisatie', eumonitor.com.

C. de Jong, 'Jacques werd twee jaar lang opgesloten om te genezen van zijn homoseksualiteit', eenvandaag.avrotros.nl, 11 februari 2019.

'Wetsvoorstel wet strafbaarstelling conversiehandelingen', tweedekamer.nl.

Parlementaire stukken

Kamerstukken II 2018-19, 30420, nr. 311(motie van het lid Yesilgöz- Zegerius).

Kamerstukken II 2018-19, 28345, nr. 219 (motie van het lid Bergkamp).

Kamerstukken II 2019/20, 3944 (Vragen en antwoorden over psychische mishandeling).

Kamerstukken II 2020/21, 28345, nr. 246 (Motie van Tweede Kamerlid Bergkamp).

Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (Wetsvoorstel)

Kamerstukken II 2021/22, 36178, nr. 3 (MvT)

Kamerstukken II 2023/24, 36178, nr. 4. (Reactie op advies RvS)

Jurisprudentie

Hoge Raad

Hoge Raad 12 september 1978, ECLI:NL:HR:1978:AC2616.

Hoge Raad 25 maart 2003, ECLI:NL:HR:2003:AE9094

Hoge Raad 2 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AL9052.

Hoge Raad 13 juni 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV8535.

Hoge Raad 28 november 2006, ECLI:NL:HR:2006:AZ0247.

Hoge Raad 3 juni 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC6907.

Hoge Raad 20 september 2009. ECLI:NL:HR:AF9666.

Hoge Raad 5 juli 2011, ECLI:NL:HR:2011:466.

Hoge Raad 27 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BT6362.

Hoge Raad 20 november 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX5468, r.o. 2.4.

Hoge Raad 12 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY4876

Hoge Raad 9 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2677.

Hoge Raad 12 mei 2015, ECLI:NL:HR:2015:1237.

Hoge Raad 13 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:1077.

Hoge Raad 3 juli 2018, ECLI:NL:HR:2018:1051

Parket bij de Hoge Raad

Conclusie bij HR 5 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AS5983, onder 10-11. (A-G Vellinga)

Conclusie bij Hoge Raad 2 september 2014, ECLI:PHR:2014:1888 (A-G Aben).

Conclusie bij HR 9 september 2014, ECLI:NL:PHR:2014:2677. (A-G Bleichrodt)

Conclusie bij Hoge Raad 3 november 2011, ECLI:PHR:2020:1006.

Gerechtshof

Gerechtshof Den Bosch 3 maart 2001, ECLI:NL:GSHE:2001:AB0835.

Gerechtshof Den Haag 30 november 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:3382.

Rechtbank

Rechtbank Roermond 27 oktober 2008, ECLI:NL:RBROE:2008:BG2393.

Rechtbank Rotterdam 26 augustus 2010: ECLI:NL:RBROT:2010:BN6945.

Rechtbank Amsterdam 2 maart 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:1740.

Rechtbank Noord-Holland 4 augustus 2018, ECLI:NL:RBNHO:2015:6759.

Rechtbank Amsterdam 19 februari 2020, ECLI:NL:RBAMS:2020:2056

Rechtbank Midden-Nederland 28 januari 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:263.

Rechtbank Midden-Nederland 10 juni 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:2242.

Buitenlandse parlementaire stukken

Resolutie van het Europees Parlement van 1 maart 2018 over de situatie van de grondrechten in de EU in 2016 (2017/2125/INI).

A/HRC/44/53 (report of the independent expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity), 1 mei 2020.

Beknopt verslag van de Plenumvergadering van woensdag 19-07-2023 namiddag, Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, CRABV 55 PLEN 256.